

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA – MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI
Z. M. BOBUR NOMIDAGI ANDIJON DAVLAT UNIVERSITETI
TABIATSHUNOSLIK VA GEOGRAFIYA FAKULTETI
5850200 – EKOLOGIYA TA’LIM YO‘NALISHI
4-BOSQICH TALABASI
Sultonova BaxtigulNING

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

MAVZU: Oltinko‘l tumani tabiiy resurslarining hozirgi ekologik xolati

Ilmiy rahbar:

b.f.n. E.YU.Ro‘zmatov

ANDIJON – 2014

MUNDARIJA

KIRISH.....	3
I-BOB. O‘ZBEKISTONDA EKOLOGIK MUAMMOLARNI VUJUDGA KELISH SABABLARI VA OMILLARI.....	7
1.1.O‘zbekistondagi ekologik muammo turlari.....	8
1.2. Suv resurslarini ifloslanish muammosi.....	8
1.3. Atmosfera havosining ifloslanish muammosi.....	10
1.4. Yer resurslari muammosi.....	11
1.5. Bioresurslardan foydalanish natijasida vujudga kelgan ekologik muammolar.....	13
1. 6. Ikkilamchi resurslar muammosi.....	15
1.7. Aholi sog‘lig‘i muammosi.....	16
II-BOB. ANDIJON VILOYATI OLTINKO‘L TUMANINING TABIIY GEOGRAFIK TASNIFI.....	18
2.1. Andijon viloyati tabiati.....	20
2.2. Oltinko‘l tumani tabiati.....	23
III- BOB. OLTINKO‘L TUMANI TABIIY RESURSLARINING XOZIRGI EKOLOGIK XOLATI.....	27
3.1. Oltinko‘l tumanida ichimlik suv resurslarini ekologik xolati va ichimlik suvlari bilan ta‘minlanganligi.....	27
3.2. Oltinko‘l tumanida axoli sogligini xozirdagi xolati.....	43
3.3. Oltinko‘l tumanida atmosfera xavosining ekologik xolati.....	45
XULOSA.....	50
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.....	52
ILOVA.....	54

KIRISH

«Ekologiyani muhofaza qilish va atrof-muhitni asrab-avaylash, ayniqsa hozirgi anomal tabiiy o'zgarishlar sharoitida mingyillik deklaratsiyasida belgilangan maqsadlarga erishishda katta ahamiyat kasb etadi»

Islom Karimov

Ikkinchi ming yillikning intihosi — oxirgi o'n yilligi YUNESKO qarori bilan «Atrof-muhit sohasidagi jahon ta'limi o'n yilligi» deb e'lon qilingan edi. Uchinchi ming yillikning ibtidosi ham inson bilan atrof-muhit, tabiat bilan jamiyat o'rtasidagi ekologik muvozanatning buzilishi, ziddiyatlarning chuqurlashuvi bilan boshlandi. Ekologik muvozanatning buzilishi alohida hududiy, milliy-mintaqaviy chegaralardan chiqib, umumbashariy muammoga aylanib qoldi.

Respublikamizning turli hududlarida ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish muammolarining jiddiy keskinlashuvi aholining barcha qatlamlarida, birinchi navbatda o'quvchi-yoshlarda ekologik madaniyatni, ya'ni tabiatga, atrof-muhitga mas'uliyatli munosabatni shakllantirish masalasini favqulodda o'tkirlashtirdi.

Vujudga kelayotgan ekologik noxushliklarning bosh sababchisi tabiiy jarayonlar bo'lsa - da, biroq ular antropogen omil — inson xo'jalik faoliyati, ayniqsa sanoat ishlab chiqarishi bilan chambarchas bog'langan. Masalan, Orol dengizi yoki Orolbo'yi ekologik halokatini sof tabiiy-tarixiy jarayon sifatida baholash yoki faqat suv resurslarining etishmasligiga bog'lab qo'yish o'rinli emas. Agar bu muammo iqtisodiy-siyosiy va ijtimoiy -madaniy omillarning dialektik birligida sanoat va qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi hamda maishiy turmush nuqtai nazaridan tahlil qilinsa, halokatga sababchi eng muhim omillardan biri aholida yetarlicha ekologik ong va madaniyat shakllanmaganligi ma'lum bo'ladi. Zero, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida «fuqarolar atrof tabiiy muhitga ehtiyotkorona munosabatda bo'lishga majburlar», deb yozib qo'yilgan.

Bugungi kunda respublikamiz sanoat ishlab chiqarishi yangi texnika va texnologiyalarni yaxshi biladigan, atrof-muhitni himoya qilish masalasini sanoat ishlab chiqarishi bilan bir qatarga qo'yadigan, o'z kasbiy faoliyatida tabiat resurslaridan oqilona foydalanib, ekologik muvozanat buzilishiga yo'l qo'ymaydigan, tabiatga, atrof-muhitga ehtiyotkor, g'amxo'r munosabatda bo'lib, unga nisbatan yuksak axloqiy fazilatlarni namoyon qiladigan ekologik madaniyatli malakali mutaxassislarga juda katta ehtiyoj sezmoqda. Bu zaruriyat oliy va o'rta maxsus ta'lim muassasalarida kasbiy ekologik ma'rifat (ta'lim va tarbiya) masalasini dolzarb vazifaga aylantirgan.

Zero, Kadrlar tayyorlash milliy dasturida ham «inson, jamiyat va atrof-muhit o'zaro munosabatlarining uyg'unlashuvi» ga, «ta'lim oluvchilarning ... ekologik va sanitariya-gigiena ta'limi hamda tarbiyasini takomillashtirish» ga alohida diqqat-e'tibor qaratilgan.

Tuproq, suv, o'simliklar va hayvonot dunyosi keyingi yillarda barcha mamlakatlarda sanoatning rivojlanishidan juda katta aziyat chekmoqda har kuni yer yuzida 1 ta tur o'simlik yoki 1 ta tur hayvon yo'qolib bormoqda.

O'zbekistonda maishiy va sanoat chiqindilari 1 mlrd 400 mln tonnadan oshib ketdi. Bu chiqindilar tuproqni, suvni, atmosferani ifloslantiruvchi manbadir. Sanoat, avtomobil va temir yo'l transporti respublikada juda katta tezlik bilan rivojlanmoqda. Ana shularni hisobga olib mazkur ekologik qonun-qoidalarga rioya qilishga oid chora-tadbirlar va usullarni qo'llashimiz kerak.[2]

SHu bois oliy va o'rta maxsus ta'lim muassasalari bitiruvchilariga qo'yilgan umumiy talablarda ham ekologik madaniyatga egalik — kasbiy faoliyatda ekologik mas'uliyatni his qilish, tabiat muhofazasi sohasidagi bilimlarga ega bo'lish alohida ta'kidlangan.

Bugungi milliy mustaqilligimiz sharoitida Vatanimiz tabiatiga, atrof- muhitiga nisbatan hurmat, ehtiyotkorona munosabat, mas'uliyat bilan qarash bo'lg'usi mutaxassislarning shaxsiy e'tiqodiga aylanmog'i shart. Ular atrofdagi tabiiy-ijtimoiy muhitdan, axloqiy - ekologik targ'ibotlardan tashqarida yashashi mumkin emas.

Mavzuning dolzarbligi: Andijon viloyatining maydoni respublikada eng kichik, aholisining zichligi bo'yicha esa birinchi o'rinda turadi. Viloyatimiz tuman, shahar va qishloqlari yil sayin chiroy ochild bormoqda. Aholining turmush darajasi ham yuksalib bormoqda. Viloyatimiz jon boshiga to'g'ri keladigan avtomobillar bo'yicha ham respublikada Toshkent viloyatidan keyingi o'rinda turadi. Bu esa o'z navbatida transport vositalari bilan bog'liq muammolarni keltirib chiqaradi.

SHunday qilib ekologik xavfli jarayonlar viloyatimizni xamda tumanlarimizni xam chetlab o'tmaganligi, xususan, yerning cheklanganligi va tuproq unumdorligi pastligi bilan bog'liq xavf oshib borayotganligi, shamol va suv ta'sirida yemirilish tuproq unumdorligiga salbiy ta'sir ko'rsatganligi, yerlarning nixoyat darajada sho'rlanganligi, bunda tabiiy va kimyoviy omillarning tutgan o'rni kattaligi, suv zaxiralarining taqchiligi va ifloslanganligi, xavo bo'shlig'ining ifloslanishi kabi xolatlarni aloxida ta'kidlab, ekologik xavfsizlik, atrof muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va atrof muhitga salbiy ta'sirning oldini olish muammolarini muvaffaqiyatli hal qilish, qayta tiklash xozirgi kunning eng dolzarb muamolaridan xisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi – Andijon viloyatidagi, jumladan, Oltinko'l tumanidagi tabiiy resurslarining xozirgi ekologik xolatini o'rganish va tegishli tavsiyalar berish

Tadqiqotning vazifalari: Bitiruv malakaviy ishning asosiy vazifalariga quyidagilar kiradi:

- Ilmiy va internet ma'lumotlaridan atrof muxit ifloslanishi va uning salbiy okibatlari xakida ma'lumotlarni yig'ish va taxlil qilish;
- Oltinko'l tumanining tabiiy geografik tavsifini o'rganib chikish;
- Oltinko'l tumanidagi suv resurslari, xususan ichimlik suviningsh ekologik xolati va suvlarning sifatini o'rganib chikish;
- Tumanning axoli salomatligiga ekologik xolatni ta'siri va uning taxlilini qilish;
- Oltinkul tumanining atmosfera xavosini ekologik xolatini o'rganishdan iborat.

Tadqiqot ob'ekti va predmeti: Oltinko'l tumanidagi tabiiy resurslar

Tadqiqot predmeti: inson salomatligi, atrof-muxit muxofazasi

Tadqiqot metodlari: statistika ma'lumotlari, adabiyotlar taxlili

Tadqiqot natijalarining ilmiy va amaliy ahamiyati: Ushbu bitiruv malakaviy ishida turli davlat tashkilotlaridan olingan statistik ma'lumotlar va adabiyotlar taxlili natijasida to'plangan yig'ma ma'lumotlardan materiallardan turli soxalarda, jumladan, qishloq xo'jaligini rejalashtirishda, oliy va o'rta-maxsus ta'limda va boshqa barcha qiziquvchilar foydalanishlari mumkin.

Ishning xajmi: Ushbu bitiruv malakaviy ishi kirish, 3 ta bob, xulosa, foydalanilgan adabiyotlar va jami 55 betdan iborat.

1-BOB. O‘ZBEKISTONDA EKOLOGIK MUAMMOLARNI VUJUDGA KELISH SABABLARI VA OMILLARI

O‘zbekistonda ekologik muammolarni vujudga kelish sabablari va omillari 1960 - yillardan e‘tiboran tabiiy resurslardan ekstensiv xarakterda keng miqyosda foydalanishning kuchayishi, suv va havo havzalarining ifloslanishi, boyliklarni qashshoqlanib borishi salbiy hodisalar O‘zbekistonda ko‘plab ekologik muammolarni tarkib topishiga ta’sir ko‘rsatadi. Avvaliga ekologik muammolar ayrim resurslar (komponentlar) bilan bog‘liq holda rivojlangan bo‘lsa, 80 yillar boshlab xududiy muammolarga aylana bordi. Ekologik muammolarni tarkib toptiruvchi va harakterga keltiruvchi asosiy omillar havo va suvning ifloslanishi, tuproqning degradatsiyalashuvi, o‘simliklarning mahsuldorligini keskin darajada kamayib borishi, eroziya, sho‘rlanish zol qum shakllarini vujudga keligshi va boshqalar hisoblanadi. Eng muhimi aholi, aholi orasida turli kasalliklarni tarqalishi, yosh go‘daklarning o‘lim koeffitsentini ortib borishi, umuman aholi orasida o‘lim miqdorining ortishi ekologik vaziyatning tangligini jiddiylashtiradi.

Qishloq joylarda ichimlik suvi, sanoat shaharlari va ularning atrofida atmosfera havosi hamda suv havzalarini ifloslanishi ekologik vaziyatni keskinlashuviga kuchli ta’sir ko‘rsatadi. Daryo suvlarining sifatini buzilishi sug‘orma yerlarda tuproqda tuz to‘planishi, kimyoviy ashyolar, og‘ir metallar, organik maxsulotlarning yig‘ilishiga olib keladi, jiddiylashadi, tuproqdagi kimyoviy ashyolar ekinlarga o‘tib, ularning mahsulotlarini zaharlaydi. CHorva mollarining sog‘ligiga putur yetkazadi. Bularning barchasi ekologik vaziyatlarni keskinlashtiradi, o‘z navbatida ma’lum yo‘nalishda soha yoki majmualar muammo tarkib topadi va shakllanish bosqichiga o‘tadi.

Ekologik muammolarni vujudga kelishi xududning tabiiy sharoiti, resurslardan foydalanish xarakteri, landshaftlarning strukturali-dinamik holati, barqarorligi, tabiiy – antropogen hodisalarning rivojlanish imkoniyatlari va ularni oldini olish tadbirlarini mavjudligi kabi jarayonlar bilan bevosita bog‘liq. Bu borada resurslardan foydalanishni boshqarish muhim amaliy ahamiyatga ega., tabiatdan foydalanishning ilmiy tamoyillari ishlab chiqarishga qanchalik to‘g‘ri tadbir etilgan bo‘lsa ekologik muvozanat shunchalik mustahkam barqaror bo‘ladi, noxush hodisalarni tarkib topish sabablarini potensial imkoniyatlari kuchli darajada jilovlangan bo‘ladi. Darvoqe, tabiatdan foydalanishni qanchalik omilkorlik bilan boshqarilsa, geosistemalarda ichki va tashqi ziddiyatlar shunchalik cheklangan hamda dinamik harakatlar yo‘nalishi maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Ekologik muammolarni tasniflash - yuqorida ta’kidlanganidek ekologik muammolar odatda biror tabiiy resurs yoki ekosistema bilan bog‘liq bo‘ladi. Bir ba’zan ikki yoki uch turdagi resurslar bilan bog‘liq bo‘lgan ekologik muammolar ham tarkib topgan.

1.1. O'zbekistondagi ekologik muammo turlari

O'zbekistonda quyidagi ustivor ekologik muammolarni mavjudligi barchaga ma'lum: suv muammosi, atmosfera xavosi, yer, o'simlik va xayvonot dunyosi va axoli sog'ligini yomonlashuvi muammolaridir. Ekologik muammolar ma'lum ma'noda tabiatni muhofaza qilish muammolariga juda yaqin turadi, farq juda kam. Shuni hisobga olib ularni bir muammo tarkibida tadqiqot qilish maqsadga muvofiq. Quyida ekologik muammolarni tasnifi berilgan.

Xududiy ekologik muammolar ularning miqyosiga qarab turli kattalikdagi maydonlarni egallaydi. Ularning barchasi ham ustivorligi bilan ajralib turadi, lekin Orol va Orolbo'yi muammosi eng ustivor va oldingi darajadani amaliy ahamiyati bilan jahonga ma'lum. [7-8]

1.2. Suv resurslarini ifloslanish muammosi

O'zbekistonda shuningdek butun O'rta Osiyo va Qozog'istonning tekislik qismi uchun suv muammosi eng ustivorligi bilan tavsiflanadi. Suv taqchilligi ko'plab halq xo'jaligining sohalarini rivojlantirishni cheklaydi, boz ustiga mavjud suv resurslarini ifloslanib borayotganligi muammoni yanada keskinlashishiga va tenglikni kuchayishiga ta'sir etmoqda.

Suv resurslarini ifloslanishi bilan bog'liq ekologik muammolar XX asrning 50-60 yillarida O'rta Osiyoda suv muammosi amalda hali kun tartibida bo'lmagan. 60-yillarning oxiridan bu muammo tarkib topa boshladi. 70-80 yillarda shakllanib bu jarayon hali davom etmoqda. Muammoni tarkib topishga vohalardan chiqayotgan qaytgan suvlarni 31 kub km bir qismini Amudaryo va Sirdaryo xavzalariga tashlanishi bilan bog'liq. Bu hodisa daryo suvlarining ifloslanishiga olib keladi. Kollektor – zovur suvlar (KZS) tarkibida suvda eriydigan tuzlar, mineral o'g'itlar, pestitsidlar, sanoat, kommuna – maishiy va fermalarning oqava suvlari hamda boshqa toifadagi organik biogen, kimyoviy tozalanmagan suvlarni qo'shilishi tufayli Amudaryo Termezdan, Sirdaryo Uchqo'rg'ondan boshlab ichimlik sifatida foydalanish uchun mutloqo yaroqsiz. Boz ustiga suvning minerallasuv darajasini me'yordan 2 – 5 baravar ortib kelganligi sug'orishda foydalanishni ham murakkablashtirmoqda.

Darvoqe, suv resurslarini ifloslanishi nafaqat sug'orma dehqonchilik, shuningdek aholining ichimlik suv sifatida foydalanishni, daryo yoqalaridagi to'qayzorlar daltalardagi yaylov, pichanzorlar va boshqa tarmoqlarni vegetatsiya faoliyati funksiyasi, inson hayotini murakkablashtirmoqda, turli xunuk hodisalarni rivojlanishiga ta'sir etmoqda. Boshqacha aytganda suv bilan bog'liq sanoat va qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishlarida qurilish, transport va aholi sog'ligi sohalarida ekologik vaziyatlarni tang ahvolga solishmoqda.

Suv muammosi murakkab ko'p qirrali, keng miqyosdir. U bir qancha kichik yoki bir aspektli muammolar majmuasidan iborat. Ularning jami bir – birlariga bilan uzviy bog'liq. Suv muammosini yechimida ularni barchasiga alohida ahamiyat berilishi va e'tiborga olinishi darkor.

Hozirgi paytda markazlashgan suv ta'minoti 257 shahar posyolka va tuman markazlarida bor. Vodoprovodlarning umumiy quvvati 6,7 mln. m³ sut, uzunligi 14,0 ming km. Aholining 84 % markazlashgan suv taxminoti bilan taxminlangan. Kishi boshiga har ukni 470 l. Sut suv sarflanadi. Kommunal vodoprovodlarning umumiy quvvati 74,4 % kommunal vodoprovod bilan taxminlangan, shundan shaharlarda 78,6% tuman markazlarida 57,7%.

SHuni aytish kerakki 110 ta shaharda, tuman markazlarida aholini suv bilan ta'minlovchi o'rtacha respublikanikidan kam 28 ta shahar bu ko'rsatkich 28% tashkil qiladi. 9 shaharda tuman markazida va shahar chetidagi posyolkalarda bir kishiga 100 l suv to'g'ri keladi.

Har yili 300 km vodoprovod ishdan chiqadi, shundan 80-100 km almashtiriladi, suvlardan foydalanish darajasi 25-35%. Bu suvlarning ko'pi daraxtlarni sug'orishga ketadi. Oxirgi paytlarda suvning sathi keskin o'zgaradi. Amudaryo Sirdaryo va Zarafshon quyi oqimlarida suv ichishga yaramaydi. Natijada 72 ta shaharda tuman markazlarida va shahar pasyolkalarida sanitariya meyorlarida suvning 30% me'yorga to'g'ri kelmaydigan suv topilmoqda. Aholiga beriladigan suvning 30% me'yorga to'g'ri kelmaydi, bu suvni 1,7 mln kishi iste'mol qiladi. Sifatli ichimlik suvi bilan taxminlash muammosi Qoraqalpog'iston Xorazm, Buxoro va Navoiy viloyatlarida Farg'ona, Surxondaryo, Kashkadaryo, Jizzah, Sirdaryo, Toshkent viloyatlari ayrim tumanlarida muxim bo'lib qolmoqda. SHuning uchun xozir Buxoro viloyatida Zarafshon yer osti suvlari kondan, Xorazm va Koraqalpog'istonga Tuyamo'yin suv, omboridan suv olib borish loyihasi tuzilgan.

1.3. Atmosfera havosining ifloslanish muammosi

Tirik organizm hayotida havoning musaffoligiga suvdan boshqa komponentlarni solishtirib bo'lmaydi. Havo qanchalik toza va beg'ubor bo'lsa inson hayoti ham shunchalik sog'lomligi va mustahkamligi bilan tavsiflanadi. Sanoat shaharlari va yirik aholi punktlari avtotransport qatnovining gavjumligi havoni ifloslantiradi. Ishlab chiqarish xarakterga qarab havoga ko'p turdagi chiqindilar chiqariladi. Masalan: respublika sharoitida chiqindilarning taqsimlanishi quyidagicha uglerod oksid 53% , oltingugurt angidriti 15%, azot oksidlari 4%, uglevodorodlar 8%, qattiq moddalar5%, yuqori darajadagi zaharli o'ziga hos moddalar 15%. Keyingi vaqtlarda atmosferaga chiqarilayotgan chiqindilarni miqdori 1985 yildan extiboran kamayib borish yo'nalishida bo'lsa 1996 yilda bu raqam 2,1 mln. t. gacha kamayadi. Bu jarayon ma'lum tadbirlarni amalga oshirilishi bilan bog'liq. Umumiy chiqindilar majmuasida avtotransport ulushi ko'pligi bilan ajralib turadi.

Sanoat korxonalarida chiqadigan chiqindilarni tarqalishi shamol harakati tezligi va yo'nalishiga bog'liq. Tog' oldi va tog' vodiylarida chiqindilar shamol ta'sirida katta xududlarga yoyiladi. Oxongaron, CHirchiq, Surxondaryo vodiylarida bu jarayon yaxshi ifodalangan

Oxongaron vodiysida Olmaliq tog' metallurgiya kombinati, Oxongaron sement zavodi, Nurobod, Angren GRES chiqindilarining tarqalish miqyosi, ayniqsa katta xato CHotqol biosfera qo'riqxonasida ham og'ir metallar changlarini uchratish mumkin. Kombinatning faol ta'siri 20 – 25 km gacha yaxshi seziladi.

Atmosfera havosining ifloslanishi bilan "ishqorli" yog'in – sochin faoliyati, azon qatlamining yuqalashishi, o'zgarishlar kabi muammolarni tarkib topishi aniqlangan. Eng muhimi aholi sog'ligiga putur yetish jarayoni intensivlashmoqda. Turli og'ir metallar ionlari odam organizmiga, chorva mollarga havo, suv, o'simlik mahsulotlari orqali o'tib og'ir kasalliklarni vujudga keltirmoqda. Benzapiren, kadmiy, simob, qo'rg'oshin, oltingugurt, vanadiy oksidi va boshqa moddalar kishi uchun og'ir asorat qoldiradi. Binobarin, havoning chiqindilar bilan ifloslanishini oldini olish uchun ma'lum chora tadbirlar majmuasi nihoyatda zarur.

1.4. yer resurslari muammosi

Insonning xo'jalik faoliyati aksariyat yerda amalga oshadi. yer dehqonchilik, chorvachilik, hunarmandchilik negizi. Uzoq tarixiy yillardan beri insonni yer bosib kelmoqda, kiyintirmoqda, sog'ligini tiklamoqda va hakazo. SHuning uchun ham yerdan turlicha foydalanish jarayonida turli muammolar tarkib topmoqda. Ularni barchasini bitta, yaxni, yer muammosi deb atash mumkin. Insonning butun sivilizatsiya mobaynida 2,5-3,0 mld ga yerni muamaladan chiqardi. (Kovda 1985). Hozir ham yiliga o'rtacha 15 mln ga yer muomaladan chiqib bormoqda. [22-23]

Er muammosi ko'p aspektli, serqirrali va barcha xududlarga taaluqlidir. yerdan oqilona foydalanish dehqonga naf beradi, yerdan noto'g'ri foydalanish uni qo'ldan ketishiga olib keladi. yerdan foydalanish jarayonida yuqorida aytib o'tilgandek tuproq eroziyasi, sho'rlanish, qashshoqlanishga mahkum etadi, bu jarayon tuproq mahsuldorligini kamayib borishiga ta'sir etadi.

O'zbekistonda sug'orma yerlar "oltin " fond hisoblanadi, chunki qishloq xo'jaligidan keladigan jami daromadning 95 % o'zlashtirilgan yerlarga to'g'ri keladi. Lekin sug'orma yerlarning (4,2 mln ga) yarmidan ko'pi (58 %) turli darajada sho'rlangan, u hozirda progressiv o'sish yo'nalishda rivojlanmoqda. Eng asosiy sabab vohalarda grunt suvlarining yetiq oqimini taxminlanmagandir. Mavjud zovur tizimlari (46,7 m ga) dalalardan gurunt suvlarini chetga o'z vaqtida chiqara olmayatpi, boz ustiga 6,5 mln ga maydonda zovur tizimlari umuman yo'q. SHuning uchun ham paxta va boshqa ekinlarning hosildorligining kamligi bilan tavsiflanadi. Sug'orma yerlarning sho'rlanish muammosi eng muhim , eng dolzarb, yechimi o'ta zarur hisoblanadi, muammoni ijobiy hal qilish uchun barcha imkoniyat, resurs, ilmiy va amaliy ishlanmalar, ilg'or tajribalar safarbar qilingan, biroq bularning samarasi ko'rinmayapti. Eng asosiysi mavjud zovur tarmoqlari va tik zovurlar ahvoli talabga to'liq javob bermayapti,

ularning o'ayqa qamish bilan to'lib yotgani, tik zovurlarning samarali ishlamasligi gurunt suvlarini kollektorlarga o'z vaqtida chiqib ketishiga to'siqlik qilmoqda. Lekin muammo yechimi hal bo'lishi lozim.

Vohalarda irrigatsiya eroziyasi va defolyatsiya hodisalari keng miqyosda rivojlangan, bularning har biri alohida muammo hisoblanadi. Respublikadagi sug'orma yerlardan 2,9 mln ga yer defolyatsiya va irrigatsiya eroziyasiga uchragan. Buning oqibatida tuproqlarning hosildorligi me'yordan ancha past, har yili paxta, g'alla va boshqa ekinlardan kam hosil olinmoqda. Bu muammo sho'rlanishdan keyingi ustuvor muammo hisoblanadi, bu ham o'z yechimini sabrsizlik bilan kutmoqda. Tog' yonbag'irlaridagi eroziya, lalmi yerlardagi tuproq yuvilishini extiborga olinsa dolzarbligi yanada ortadi.

Tekislikdagi vohalarda grunt suvlari sathini ko'tarib ketganligi ham eng dolzarb va qatta muhim ekologik muammodir. Sug'orma yerlarni zahmatkashligi yer va binolar poydevorini osti kommunikatsiyalarning axvolini og'irlashtiradi, qishloq va baxzi shaharlarni kanalizatsiya tarmoqlari bilan taxminlash darajasi xali ancha kamligi tufayli ularning sanitariya—gigienik xolatini yanada murakkablashtiradi. Quduk suvlari va boshqa ochiq xavzalar xisobiga ichimlik suvi sifatida foydalanayotgan aholi orasida turli kasalliklar tarqalishi tezlashmoqda. Bu muammo eng dolzarb va yechimi tez fursatlarda hal kilinishi shart.

1.5. Bioresurslardan foydalanish natijasida vujudga kelgan ekologik muammolar

Inson hayotida o'simlik olami beqiyos darajada muhim. O'simlik - bu kislorod, ozik-ovqat, kiyim-kechak, qurilish materiallari, yem-xashak, tarovat olami, dam olish maskani, dori-darmon, qog'oz va boshka ko'plab maxsulot yetkazib beradigan beg'ubor, inson uchun eng zarur tabiat resursi. Bioxilma-xillik olam go'zalligi, reaksiya boyligi. O'zbekiston bu borada o'simlik dunyosining boyligi (4 ming turdan ziyod) jihatdan oldingi o'rinlarni egallaydi.

O'rmonlar respublikada cho'l, tog' yon bag'irlari va daryo qayirlarida tarqalgan. Tog' mintaqasida 311 ming maydonda o'rmonlar mavjud, shundan 204 ming ga da archa, kolgani boshqa turdagi daraxtlar bilan band. Tekistlik mintaqasida saksavul va boshqa psammofitlardan iborot o'rmonzorlar 2,4 mln ga maydonda mavjud, Qayirlardagi to'qayzorlar maydoni 25 minggacha qiskargan. O'rmonlar siyrak, zich o'sgan xaqiqiy o'rmon maydonlari kam qolgan, daraxtlarning aksariyati kasal, qurigan yoki yarim qurigan. Umuman tog' yonbag'irlari, tog' oldi qiya tekisliklari, adirlar, qumli tekisliklar, voxalar o'rmon bilan qoplanish darajasi mexyorida ancha kam, shuning uchun xam turli tabiiy jarayonlarning rivojlanish

makoni juda kam keng va ular tezkorlik bilan sodir bo'lmoqda. Voxalarda ixotazorlarning maydoni 40 ming ga atrofida, bu raqam aslida loyixaga muvofiq 112 ming ga bo'lishi lozim. Irrigatsiya tarmoklari va suv omborlari qirg'oqlaridagi ixota daraxtzorlarining xozirgi ko'rsatkichi (7 ming km, kanallar yoqalarida ularning uzunligi 200 ming km bo'lishi kerak) talabga mutlaqo javob bermaydi.

CHO'l va tok yaylovlarida o'simlik koplaminig zichligi va yem — xashakbop o'tlarning mahsuldorligini me'yordan past, ko'prok mol iste'mol qilmaydigan begona o'tlarning maydoni kengayib bormoqda. SHuningdek tuproqning eroziyaga berilganligi tufayli o'tlarning egallagan maydonlari xam kiskarmoqda, texnogen omillarining erozion ta'sirining xukumdorligi ortmoqda.

O'simlik qoplami muammosi ekologik muammolar ichida nisbatan faol va tez o'zgaruvchan, boshqa omillar ta'sirida yuz beradigan muammolarni shakillanishida o'z ta'sirini ko'rsatadi. O'simliklar muammosi ko'p aspektli va serqirrali, uning tarkibida bir necha bir aspektli yoki oddiy muommolar mavjud, ularni hammasi ham bir — birlari bilan funksional bog'liq.

Hayvonot olamining muammolari ham bisyor, o'simliklar muammosi bilan ular bevosita bog'liq. Ma'lum o'simlik turlarini yo'qolishi bilan hayvonlar ham boshqa joyga ko'chadi yoki qiriladi. Keyingi vaqtlarda brokonerlar sonining ko'payayotgani, ularni ov qurollari va texnika vositalari bilan taxminlashi hayvonlar muammosining jiddiylashtirmoqda. Tabiiy gaz, neft, suv qazib chiqarish uchun burulanayotgan joylarda karerlar vujudga kelayotgan hududlarda tehnogen omil ta'siri nihoyatda kuchli, bu joylarda xayvonlarning (ayniqsa, sudralib yuruvchilar) aksariyati qirilib ketmoqda.

O'simlik va xayvonot olami muximi ekologik omillar, ularning atrof muxit bilan bo'lgan munosabati aslida joy ekologiyasini belgilaydi. Demak, muammo ham ular bilan bog'liq, bu borada tashqi ta'sirni optiallashtirish zarur bo'ladi.

Ma'danlarni qazib olish va qayta ishlash natijasida vujudga kelgan ekologik muammolar. YAngi konlarni topib, xomashyolar chiqarishni tezkorlik bilan bog'liq qator ekologik muammolar yuzaga keladi. Eng muhim muammo ma'dan konlari olinayotgan xomashyolardan majmuali foydalanish, yaxni barcha asosiy foydali elementlarni ajratib olish, aks holda ular nes — nobud bo'lishi mumkin. Konlarda maxdangacha bo'lgan qoplama jinslarni yig'ib, ma'lum joyda to'plashi (terikon) natijasida katga hudud (yaylov)larni ular band qilib yotadi. Bazan yig'ilgan tog' jinslari tarkibida zaxarli moddalarni mavjud bo'lishi ularni atrof muhitga yog'in —sochin, shamol ta'sirida

yo'yilishiga olib keladi. Rudani boyitilib, kerakli elementlar olingandan so'ng qolgan shlak, klinker va boshqamoddalar yiqilib chiqindi omborxonaga (xvostoxranilehe) saqlanishga topshiriladi. Ular ham katta maydonlarni band qiladi, zararli modadlarni mavjudligi tabiiy muhitni ifloslaydi. Karerlar,otvallar, chiqindi omborxonalari va konlar bilan bog'liq bo'lgan boshqa joylarning tabiiy xususiyatlari deqratsiyalashi natijasida u «buzulgan yerlar» deb nom oladi.

O'zbekistonda 90 —yillarga kadam 16,3 ming ga buzilgan yerlar bo'lgan, ularning maydoni tobora ortib bormoqda. Konlar (ayniqsa, karerlar) ulkan chang makoni, zaharli moddalar manbai bo'lganligi uchun ularda ish tutagandan so'ng tezmuddatlarda yopilib, oldini oluvchi tegishli tadbirlar amalga oshirilishi zarur, aks xolda ularning zararli oqibatlari katta miqyosda ziyonEtkazishi mumkin.

1. 6. Ikkilamchi resurslar muammosi

O'zbekistonda ishlabchiqarishni tez o'sishi va axolini sonini ortib borayotganligi ikkilamchi resurslar muammosini borgan sari jiddiylashtirmoqda, joylarda esa keskinlashtirmoqda. Bu toifadagi resurslarni kelib chiqishi jihatdan ikki katta guruhga ajratish maqsadga muvofiq: a) sanoat, transport, qurilish, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi va b) iison (aholi) faoliyati. Birinchi guruhdagi ikkilamchi resurslar ekologik jixatdan ancha xavfli, bu borada suyuq, gaz va qattiq xoldagi chiqindilar zaxarli bo'lishidan tashqari, radioaktivlik xususiyatiga ega. Insonning yashash faoliyati bilan bog'lik chiqindilar bu darajada xavfli bo'lmasada tibbiy jihatdan, yaxni turli kasalliklarni tarqalishi, yuqishi, genda asorat qoldiringi va boshqa xil murakkabliklar vujudga keltirishi bilan tavsiflanadi. Bizningcha, ikkilamchi resurslarni ekologik nuqtai nazaridan o'rganganda muammoning bu aspektiga urg'u berish maqsadga muvofiq.

Respublikada har kuni har bir kishi boshiga o'rtacha 0,7— 1,0 kg uy (maishiy) axlati chiqindisi to'planadi, uning tarkibi murakkab: qog'ozdan tortib to og'ir metalgacha bor. Xar yili o'rtacha 30 mln m³ chiqindi yig'iladi, uni bir qismi yoqildi, kismi ko'mildi, oz qismi kayta ishlandi. Maxalla, baland qavatli uylar, qo'rg'onlarda axlat to'planadigan joylar turli kasalliklar makoni, ayniqsa yilning issiq fasllarida ularning atrof muxitga ta'siri ko'p marta kuchayadi. Binobarin, vaziyat jiddiylashadi, ayniqsa, ularni bir necha kun qolib ketishi, vaziyatni tang xolga olib keladi.

Muammoning ijtimoiy oqibati uni joylarda tez muddatlarda ijobiy hal qilishni taqazo etadi.

1.7. Aholi sog'lig'i muammosi

Ekologik muammolar markazida axoli sog'lig'ining holati turadi, boshqacha aytganda aholi sog'lig'i ekologik muammolarning mezonidir, Aholi kamchalik sog'lom bo'lsa

ekologik vaziyat ham shunchalik inson yashashi uchun shunchalik qulaylikdan darak beradi. Bu borada bugun axoli sog'lig'ining xolati, 1 yoshgacha bo'lgan go'daklarning xar 1000 bolaga nisbatan nobud bo'lganlarni soni, bir yil davomidapoliklinikaga qatnaydiganlarning 1000 kishiga nisbatan mikdori, bir yil davomida kasalxonalarda davolanganlarning soni (1000 kishiga nisbatan), erkak va ayollarning o'rtacha umr ko'rishi, eng ustivor kasalliklar va o'lim, tabiiy o'lim mikdori (xar 1000 kishiga nisbatan) va boshqa ko'rsatkichlar vaziyatning tanglik darajasini belgilaydi.

Axoli sog'ligining tadbirkilik jarayonida kasallik turlarining atrof muxit iflosligi bilan qanchalik bog'liqligi to'g'risida aniq hulosalar chiqarish lozim. Xavo, ichimlik suvi, tuproq, o'simlik olamining zararli moddalar bilan ifloslanganligi (REM ning kattaligi) xaqida miqdoriy ko'rsatkichlar bilan asoslash maqsadga muvofiq, yoxud birkdoriy ishlamlarni amalga oshirish yaxshi natija beradi. Aholi sog'lig'ini tubdan yaxshilash ekologik muammolarni bosqichma — bosqich hal qilishga bog'liq.

Hududiy majmualar ekologik muammolar. Bu toifadagi ekologik muammolar ma'lum tabiiy kompleksga tegishli bo'lib, resurslarda oqilona foydalanmaslik natijasi tarkib topadi. Bu toifadagi bir necha sabablar va omillar ishtirok etganligi tufayli muammolar majmualigi bilan ajralib turadi. Ba'zan yirik hududlarda faqat bir omil ta'sirida ushbu muammo rivojlanishi mumkin. Orol dengizi va Orolbo'yi, voxalarida grunt suvlari satxini ko'tarilib ketishi natijasidamelirotiv— gidroekologik vaziyatni yomonlashuvi, arid mintaqada cho'llashish va boshqa xududiy majmualar muammolar eng dolzarb, o'zgaruvchan, oqibati salbiy xodisalarni keng tarqalishiga olib kelayotganligi bilan tavsiflanadi.

Sifatli ichimlik suvlar bilan ko'p joylarni taxminlanmaganligi, axlatxonalarini yomonligi, kanalizatsiyani yaxshi ishlamasligi oxirgi paytlarda juda kasalliklarni keltirib chiqarmoqda. Oxirgi 15 yillikda axolining va yosh bolalarning sog'ligini yomonlashuvi kuzatilmoqda. Bu asosan Orol bo'yida, Xorazm va Buxoro viloyatlarida aniqlangan. Qoraqalpog'istonda va Xorazmda 72 % aholi sog'ligi yaxshi emas.

Olmalik, Angren, Ohangaron, Chirchiq, Farg'ona, Navoiy, Qo'qon va Samarqand shaharlarida 80 % axoli respirator kasalligi bilan og'rigan (nafas yo'llarining og'rishi 2 marta oshgan). Sariosiyoda qon aylanish buzilgan. Pestitsidlar qo'llaniladigan shaxarlarda kasallik 3 barobar oshib ketgan.

II-BOB. ANDIJON VILOYATI OLTINKO'L TUMANNING TABIIY GEOGRAFIK TASNIFI

Andijon viloyati O'zbekiston Respublikasining sharqiy qismida, Qirg'iziston Respublikasining O'sh viloyati, O'zbekistonning Namangan va Farg'ona viloyatlari bilan chegaradosh. Viloyatning umumiy yer maydoni 430.3 ming gektarni tashkil etadi. Aholisining soni 2750590 nafarni tashkil etadi, jumladan viloyat markazi Andijon shahrining aholisi 375480 kishidan iborat.

Andijon viloyati asosan adir oldi tekisliklarida joylashgan. Viloyatning umumiy maydoni 430,3 ming gektar, shundan 47 foizi, ya'ni, 273.6 ming gektari sug'oriladigan yerlar hisoblanadi. Viloyatning faqatgina 1 foizgina yer maydoni o'rmon bilan qoplangan, 5 foizdan ziyodroq qismi esa yaylovlardan iborat.

Andijon viloyatining g'arbiy qismi balandlik va tekisliklardan iborat, sharqiy qismi Farg'ona va Oloy tog' tizmalari yonbag'irlari bilan tutashib ketgan bo'lib, baland tog'lar Farg'ona vodiysini sovuq shamollardan to'sib turadi. SHuning uchun ham viloyatda qish faslida ham ob-havo Markaziy Osiyoning boshqa mintaqalariga nisbatan barqaror hisoblanadi. YAnvar oyidagi o'rtacha harorat $-2-4^0\text{S}$. YOz oylarida esa harorat $+40+42$ darajaga qadar ko'tariladi.

Andijon viloyatining asosiy suv manbai Qoradaryo hisoblanib, viloyatni sharqdan g'arbga qarab kesib o'tadi. Undan tashqari viloyatda Katta Farg'ona, Katta Andijon, Janubiy Farg'ona kanallari ham mavjud. Daryo va kanallarning suvlari asosan dehqonchilikda ishlatiladi. Viloyat xududida uchta suv ombori va bir necha ko'llar mavjud.

Andijon viloyati tarkibiga ma'muriy jihatdan 14 ta tuman kiradi. Aholisining soni 2013 yilda 2 mln 750 mingdan ortdi. Viloyat markazi Andijon shahri dengiz sathidan 450 metr balandlikda joylashgan bo'lib, u Farg'ona vodiysidagi eng shahar hisoblanadi. SHahardan sharqda va janubda Olamushuk adirlari yastanib yotadi. Ushbu adirliklar Andijon shahrini

Qoradaryo vodiysidan ajratib turadi. Bu yerdan Fargʻona togʻ tizmalarining choʻqqilarini bemalol koʻrish mumkin.

Andijon koʻp asrlik tarixga ega. U oʻz tarixi davomida vodiyning sharqiy darvozasi sifatida xizmat qilgan. SHarqiy davlatlar bilan savdo, iqtisodiy va madaniy aloqalar, aynan Andijon orqali amalga oshirilgan hamda oʻzining ip-gazlamalari, shoxi-atlaslari va qovunlari bilan mashxur boʻlgan.

Andijon viloyati oʻzining shifobaxsh, zilol suvli buloqlari bilan maʼlum va mashxurdir. Sariq suv koʻl, Uchbuloq, Tuzloq buvi, shuningdek, Qoraboshbuloq, Olimbuloq, Qirqbuloq, Qambar ota, Imom otakabi 30 ga yaqin buloqlar bu yerdagi aholining kundalik turmushida, dehqonchiliklarida muxim ahamiyat kasb etadi. [35-36]

Viloyatning asosiy qishloq xoʻjalik ekini paxta va gʻalla hisoblanadi. SHuningdek, andijonliklar yetishtirayotgan shirin-shakar uzum, anor, anjir, xurmo, shaftoli, olxoʻri kabi mevalar hamda poliz maxsulotlari respublikamiz tashqarisida ham mashxurdir.

Andijon viloyati oʻsimliklar dunyosi boy va xilma-xildir. Daryo boʻylarida turli xil oʻsimliklar – terakning bir turi hisoblangan turongʻil, taqsimon bargli daraxtlar, chingʻil, qamish, qizilmiya, yantoq, shoʻrajriq va boshqa koʻplab oʻsimliklar oʻsadi.

Viloyat xududida Oʻzbekiston florasida uchun noyob hisoblangan Fargʻona lolasi (*Tulipa ferganica*) va kachimsimon yetmak (*Acanthophyllum gypsophylloides*) oʻsadi. Ushbu oʻsimliklar Oʻzbekiston Respublikasi “Qizil Kitobi” ga kiritilgan.

Andijon viloyatining xayvonot olami ham rang-barangdir. Bu yerda Oʻzbekiston Respublikasi “Qizil Kitobi” ga kiritilgan Turkiston moʻylovkori, qalqonli gekkoncha, Fargʻona qum kaltakesagi, qorabuzov, kichik oqqoʻton kabi hayvonlar uchraydi.

Andijon viloyati yer osti boyliklaridan neft, gaz, shuningdek, qurilish ashyolarining yirik zaxirasiga ega.

Andijon viloyati Oʻzbekiston Respublikasining sharqiy qismida, Qirgʻiziston Respublikasining Oʻsh viloyati, Oʻzbekistonning Namangan va Fargʻona viloyatlari bilan chegaradosh. Viloyatning umumiy yer maydoni 430.3 ming gektarni tashkil etadi va teritoriya jihatidan Oʻzbekiston Respublikasidagi eng kichik viloyat sanaladi.

Viloyatning umumiy yer maydoni 430.3 ming gektarni tashkil etadigan boʻlsa, shundan, 273.6 ming gektari sugʻorib dehqonchilik qilinadigan maydonlar hisoblanadi. Viloyatimizda unung gʻarbiy qismida, choʻl mintaqasiga kiruvchi xududlar yastanib yotadi. Lekin inson taʼsiri koʻrinmagan xududlar viloyatimizda deyarli yoʻq hisobi.

Andijon viloyati, asosan adir oldi tekisliklarida joylashgan turli tushdagi boʻz tuproqlarni oʻz ichiga olgan xududlardan iborat.

2.1. Andijon viloyati tabiati

Andijon viloyati yer yuzasi asosan tekisliklardan iborat. Hozirgi relefi va yer yuzasidagi jinslar to'rtlamchi geologik davrning katta-kichik daryolari va irmoqlarining faoliyatidan hosil bo'lgan. Viloyatning g'arbiy qismi qirli tekislik (bal. 400 m), sharqi (Andijon shimoldan sharqqa Fargona va Oloy tizmalaridan iborat. Andijon viloyati geologik aktiv zonada joylashgan, kuchli zilzilalar bulib turadi. Iklimi keskin kontinental, quruq. Tog' tizmalari Fargona vodiysini sovuk xavoning kirib kelishidan tusib turganligi uchun kishda Andijon viloyatida ob-xavo birmuncha barqaror. YOzi issiq, iyulning o'rtacha xarorati $27,3^{\circ}\text{S}$, qishi nisbatan sovuq, yanvarning o'rtacha xarorati -3°S . Vegetatsiya davri 217 kun. Yiliga 200 - 250 mm yog'in tushadi. Andijon viloyati O'zbekistonning boshqa viloyatlariga qaraganda suv resurslariga boy. Daryolari yog'indan, tog'laridag ko'p yillik qor va muzliklardan suv oladi. Asosiy daryosi - Qoradaryo. Uning irmoqlari - Maylisuv, Oqbo'ya, Aravonsoy va boshqalar. Tuproqlari bo'z, qo'ngir, o'tloqi, o'tloqi- botqoq tuproqlar, qumtosh, mergal, less va chaqirtoshlardan iborat. Bahorda adirlar efemer o'simliklar bilan qoplanadi. Andijon viloyatining ekin ekilmaydigan tekislik qismida shuvoq - sho'ra o'simliklari, tog' yon bag'irlarida pista, bodom o'sadi. YOvvoyi hayvonlar (bo'ri, tulki, qobon va b.) kam uchraydi; sudraluvchilar, kemiruvchilar, qushlar, suv havzalarida baliqlar bor.

Andijon viloyati Farg'ona vodiysini sharqiy qismida joylashgan bo'lib, shimoldan Farg'ona tog' tizmalarini janubiy yon bag'rida baland tekisliklar bilan o'ralgan. Janubiy qismi O'sh tog' tizmasini CHilustun va CHilmaxram tog'lari bilan o'ralgan. G'arbdan markaziy Farg'ona cho'llari (Yazyovon, Jomashu) bilan chegaralangan.

Relifi

Viloyatda yer usti tuzilishi tekisliklar, daryo terrasalari va adirlardan iborat bo'lib, yer usti 400 m – 1000 m balandliklardan tashkil topgan. Geologik jihatdan – yer usti to'rtlamchi davri yotqiziqlari bilan qoplangan. Bunda Andijon shahri va g'arbiy qismidagi joylar tekis terrasalardan iboratdir.

Iqlimi

Viloyatning iqlimi keskin kontinental iqlim sharoitiga ega. YOz fasli issiq, qish fasli sovuq bo'lib hisoblanadi. YOz oylarida temperatura $45 - 46^{\circ}\text{S}$ gacha ko'tariladi. Viloyatning shimolida yillik temperaturani borishi: Xonobod yanvar oyida I – 4,6; II – 1,4; III – 6; IV – 12,9; V – 20; VI – 25,5; VII – 25; IX – 20; X – 15; XI – 12; XII – 14; absolyut minimal – $-21,30$ absolyut maksimum 45°S ga yetadi.

Yillik yog‘in miqdori 250 – 300 mm tushadi, g‘arbdan sharqiy qismiga qarab orta boradi. Masalan, qor qoplami Xo‘jaobodda 30 – 40 sm. Chirchik va Chirchik tog‘larida 60 – 70 sm ga yetadi va yer ustida uch oygacha turadi. Yil davomida havoni ochiq kunlari 260 – 290 kungacha yetadi. Bulutli kunlar kam bo‘ladi. Qish oylari dekabrda boshlanadi, yanvar, fevralni birinchi o‘n kunliklarida ayrim hollarda ikkinchi o‘n kunliklari ham qor qoplami bo‘ladi. Andijon viloyati iqlimiga ta‘sir etuvchi havo massalari xususan – Orol bo‘yi antitsiklonlar va Eron tog‘liklaridan shakllangan past bosimli tropik havo massalari ta‘sir etib turadi, bu transformatsiyaga uchragan havo oqimlaridir. Xuddi shu havo massalarini ta‘sirida qish oylarida ham temperatura ko‘tarilib ketadi va yanvarning temperaturasi 19 – 20 S bo‘lishi mumkin.

Tropik havo massalaridan keyin zudlik bilan Arktika havo massalarini kelishi bilan havo harorati temperaturasi 0S ga tushadi. Orol atrofidagi antitsiklonning ta‘siri sezilarli bo‘ladi va $t = 8 - 10\text{ }^{\circ}\text{C}$ pasayadi yog‘in ko‘p tushadi. Viloyatda mavsumiy shamollarning ta‘siri kattadir. Tog‘ vodiylaridagi shamollari va g‘arbiy shamollari ta‘siri bo‘ladi. Viloyatga g‘arbiy shamollarning ta‘siri kattadir. Ko‘pincha iqlim oqimlari olib ketadi.

Tuproq‘i

Viloyatni tuproq sharoiti quyidagicha: Viloyatda bo‘z tuproqni turli xillari tiplari mavjuddir. G‘arbiy qismida SHo‘rxak, SHo‘rtan tuproqlar ko‘p tarqalgan. Qumloq tuproqlar g‘arbiy qismida ko‘p. Tipik va och bo‘z tuproqlar markaziy qismini chekkalarida keng tarqalgan. Daryo terrasalari ustida och bo‘z tiniq bo‘z tuproqlari keng tarqalgan. Qora daryo o‘zan qismida va o‘zan atrofida botqoqli va toshli shag‘alli tuproqlar ko‘p tarqalgan. O‘zanni quyi qismida botqoqli, qumli, shag‘alli tuproqlar ko‘p tarqalgan.

Daryo terrasalari va yuqori terrasaning quyi qismida lyoss, lyossimon jinslar keng tarqalgan. Viloyatda adir, adir oraliqlari ko‘pchilik maydonni egallaydi. Bu yerlarda lyossimon jinslardan tashkil topgan hosildor tuproqlar keng tarqalgan. O‘sh – Aravon botig‘i, Adir orqa botig‘i, Xo‘jaobod, Jalalquduq botig‘ini tashkil etadi. Bu joylarda botqoqli tuproqlar ham uchraydi.

Ichki suvlari

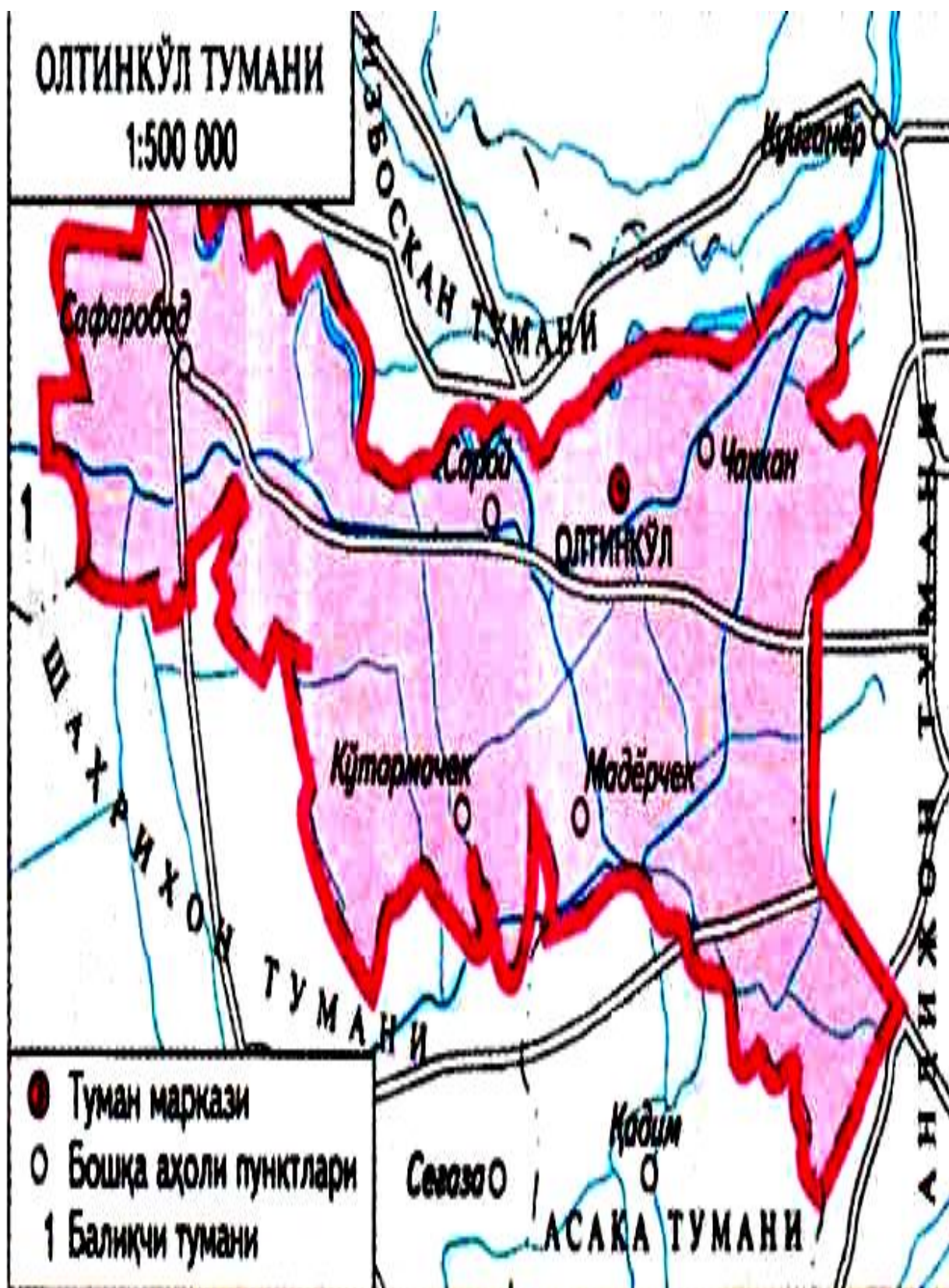
Viloyatni gidrografiyasida tog‘ oldi Qoradaryo havzasiga kiruvchi soylarini ahamiyati kattadir. Mayli soy, Aravon soy, SHaxrixon soy va Andijon soylari, bular suv ta‘minotida yetakchi o‘rinni egallaydi. Viloyat suv ta‘minotida Katta Farg‘ona kanali muhim ahamiyatga egadir. U 1945 yil umumxalq xashar yo‘li bilan 45 kun davomida qazilgan.

OLTINKO‘L TUMANI — Andijon viloyatidagi tuman. 1939 yilda tashkil etilgan. 1963 yilda Andijon tumaniga qo‘shilgan. 1978 yil qaytadan tashkil qilindi. Andijon, Asaka, SHahrixon va Baliqchi tumanlari bilan chegaradosh. Maydoni 0,21 ming km². Aholisi 133,5 ming kishi. Oltinkul tumanida 8 ta kishloq fuqarolar yig‘ini (Jalabek, Ko‘makay, Maslahat, Oltinko‘l, Oraziy, Oxunboboev, Suvyulduz, Qo‘sh tepasaroy) bor. Markazi — *Oltinko‘l* qishlog‘i. Tuman markazi viloyat markazi (Andijon sh.) dan 16 km janubiy-g‘arbda joylashgan. YAqin stansiyasi — Andijon (23 km). Axolisi 6,5 ming kishi, asosan, o‘zbeklar, shuningdek, qirg‘iz, tojik, tatar, uyg‘ur va boshqa millat vakillari ham yashaydi.

Oltinko‘lda tuman hokimiyati binosi, umumiy ta’lim, tayanch maktablari, maktab-internat, musiqa va san’at maktabi, kasb-hunar kollejlari, markaziy kutubxona, madaniyat uyi, madaniyat va istirohat bog‘i, kasalxona, poliklinika, dorixona, savdo va maishiy xizmat ko‘rsatish shoxobchalari bor. [40-41]

2.2. Oltinko‘l tumani tabiati

Oltinko‘lda tuman reliefi pasttekislik, qir va adirlardan iborat. Ikdimi keskin kontinental. Iyulning o‘rtacha temperaturasi 25—28°, yanvar oyiniki — 5—7° atrofida. Ayrim hollarda yoz oylarida temperatura 42—43°, yanvar oyida esa —15, —18° sovuq bo‘lishi kuzatiladi. Vegetatsiya davri 160—180 kun. Yiliga o‘rtacha 225 mm yog‘in tushadi. Oltinko‘lda tuman janubida Katta Farg‘ona kanali, shimol

Oltinko'l tumani tabiy – geografik xaritasi

tomonidan Qoradaryo, bulardan tashqari tuman hududidan tumanlararo Kollektor—Asaka tashlamasi, Ulug'nor kanali oqib o'tadi. Tuman adir qismining tuprog'i arzik, qolgan yerlarda

boʻz tuproq. Bahorda adirlar efemer oʻsimliklar bilan qoplanadi. Ekin ekilmaydigan yerlarda shuvoq-shoʻra oʻsadi. YOvvoyi hayvonlar kam uchraydi, sudraluvchilar, kemiruvchilar, qushlar bor.

Oltinkoʻl sanoat kasb-hunar kolleji binosi.

A h o l i s i ning aksari qismi oʻzbeklar; rus, tojik, uygʻur, tatar va boshqa millat vakillari ham bor. 1km^2 ga 636 kishi toʻgʻri keladi. Aholining barchasi qishloqda yashaydi.

Xoʻjaligi. Tuman xoʻjaligi qishloq xoʻjaligiga ixtisoslashgan. Paxtachilik, pillachilik, chorvachilik bilan shugʻullaniladi. Sanoati asosan, yengil sanoat korxonalaridir. Paxta tolasi, chigit xom ashyosi, trikotaj matosi va mahsulotlari, mebel, ohak, gʻisht ishlab chiqariladi. «Oltin-Deri», «Etalon-Plyus», «Kezar-Tur» qoʻshma korxonalari, 992 kichik va shirkat korxonalar, 8 yoqilgʻi quyish shoxobchalari, 70 dan ortiq savdo shoxobchalari bor. Oltinkoʻlda tumanida 15 shirkat xoʻjaligi, 79 fermer xoʻjaligi, xususiy ferma, 24140 dehqon xoʻjaligi mavjud. Umumiy ekin maydoni 13961 ga , chorvachilikning asosiy tarmoklari shirkat xoʻjaliklarida joylashgan. Tuman jamoa va shaxsiy xoʻjaliklarida 21,2 ming qoramol (shu jumladan, 8,5 ming sigir), 23,3 ming qoʻy va echki, yuzga yaqin ot bor. 36 umumiy taʼlim, 15 tayanch maktablarida 35,4 ming oʻquvchi, 3 ixtisoslashgan internat-maktabda 875 oʻquvchi taʼlim oladi, shuningdek, 2 musiqa va sanʼat maktabi faoliyat koʻrsatadi. Iqtisodiyot, sanoat, maishiy xizmat kasb-hunar kollejlari 1807 oʻquvchi taʼlim olmoqda. Markaziy kutubxona, uning 22 ta tarmogʻi (19 qishloq kutubxonasi, 3 bolalar kutubxonasi, kitob fondi 363 ming asar), 7 madaniyat uyi, madaniyat va is-tirohat bogʻi ishlab turibdi. 2 kasalxona (440 oʻrin), 4

poliklinika, 28 feldsher-akusherlik, 18 qishloq vrachlik punktlari, 9 dorixona va boshqa tibbiy muassasalarida 173 vrach, 976 o'rta tibbiy xodim ishlaydi.

1979 yil 1 yanvardan «Oltinko'l» tuman gazetasi nashr qilinadi (adadi 2442).

Xoshbog'i mahalla guzari.

Xotira xiyoboni

III- BOB. OLTINKO'L TUMANI TABIIY RESURLARINING XOZIRGI EKOLOGIK XOLATI

3.1. Oltinko'l tumanida ichimlik suv resurlarini ekologik xolati va ichimlik suvlari bilan ta'minlanganligi

Oltinkul tumani geografik joylashuv buyicha garbda Balikchi tumani bilan, shimolda Andijon tumani va Balikchi tumani bilan janubda Asaka va SHaxrixon tumani bilan sharkda Andijon shaxar bilan chegaradosh Oltinkul tumaninig umumiy yer maydoni 92 km kv tashkil etib kishlok xujaligi ishlab chikarishiga iktisoslashgan. Oltinkul tumanida atmosfera xavosini ifloslovchi ob'ektlar soni 2 ta bulib Oltinkul tekistil va Andijon paxta OAJ. Tumandasuv manbalir bo'lib, ular asosan tuman kishlok xo'jaligini sug'orish ishlarida foydalaniladi va shu bilan birga suvlarni ifloslanishida asosiy tarmok xisoblanadi.

Oltinko‘l tumani axolisi jami 164500 nafardan ziyod bo‘lib, toza ichimlik suvi bilan ta‘minlanishi 75.2 foyizini tashkil kiladi, ya‘ni axolining 123656 nafari tarmoq orqali, 40844 nafar axoli tashib ichadi.

Tumanda jami suv ishoatlari soni 76 ta shundan 67 tasi maxalalarda 9 tasi tashkilotlarda karashli. SHundan 27 tasi suv ishlab chiqarish inshoati atrofi o‘ralmagan sanitariya ximoya chegarasi talblariga umuman javob bermaydi. Xozirgi kunda toza ichimlik suvi inshoatlari tulik ish faoliyatida emas, ya‘ni axoliga suv berish inshoatlari kuniga 2 marta ya‘ni ertalab kechki vaqti berilmoqda. [78-79]

Tumanda 8 ta Qishloq fuqarolar yig‘ini bo‘lib, 56 ta maxalla fuqarolar yig‘ini mavjud. SHundan Jalabek QFYda 6 ta mfy bo‘lib, Jalabek (3201nafar), Uyg‘ur (3920 nafar), Dalvarzin (3514 nafar), YAngi chek (3137 nafar), Qo‘sh tepa (3142 nafar), Mehnat (3945 nafar) maxalla fuqarolar yig‘ini xududlariga jami 20859 nafar axoli Andijon shaxar suv okava korxonasi tomonidan toza ichimlik suvi bilan ta‘minlaydi.

Kumakay QFY da 6 ta mfy bo‘lib, Kumakay mfy axolisi 3093 nafar Xonobod suv tarmog‘idan foydalanadi. Tarmoq uzunligi 5200 metr.

Sadda MFY axolisi 2627 nafar Xonobod suv tarmog‘idan foydalanadi. Tarmoq uzunligi 3500 metr.

Ayshaxonum MFY axolisi 2885 nafar Xonobod suv tarmog‘idan foydalanadi. Tarmoq uzunligi 3500 metr.

CHuntak MFY axolisi 2530 nafar Xonobod suv tarmog‘idan foydalanadi. Tarmoq uzunligi 2500 metr.

CHek MFY da axoli soni 1115 nafar ichimlik suv inshoati mavjud. Tarmoq uzunligi 800 metr. Suv ta‘minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoat atrofi to‘liq o‘ralmagan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob bermaydi.

Uyshun MFY axoli soni 2700 nafardan 1500 nafari suv tarmog‘idan foydalanadi. Tarmoq uzunligi 3000 metr. Suv bashniyasi bor biroq foydalanmaydi. Suv ta‘minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoat atrofi devor bilan o‘ralgan. Ushbu xududidning aholisi o‘rtasida virusli gepatit “A” kasalligi bilan ro‘yhatga olingan bemorlar soni 8 nafarni tashkil etadi.

Maslaxat QFY da 7 ta mfy bo‘lib, Xasan-Xusan mfy axolisi 3079 nafar, shundan (2500 nafari tarmoqdan ichadi) 1079 nafari tashib ichadi. Tarmoq uzunligi 8460 metr. Suv bashniyasi bor biroq foydalanmaydi. Suv ta‘minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoat atrofi temir panjara bilan o‘ralgan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob beradi.

Xo‘ja MFY axolisi 2358 nafar. Tarmoq uzunligi 3500 metr. Suv bashniyasi bor yaroqsiz. Suv ta‘minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoat atrofi o‘ralmagan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob bermaydi.

Ittifoq MFY axolisi 1328 nafar. Ichimlik suv manbasi yo‘q. Andijon shaxar suv okava korxonasi tomonidan toza ichimlik suvi bilan ta‘minlaydi.

Madaniy Mehnat MFY axolisi 4010 nafardan 3820 nafari tarmoqdan 110 nafari tashib ichadi. Tarmoq uzunligi 1800 metr. Suv bashniyasi bor foydalanmaydi. Suv ta‘minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoat atrofi devor bilan o‘ralgan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob beradi.

Erkin MFY axolisi 2366 nafar. Tarmoq uzunligi 7000 metr. Suv bashniyasi bor yaroqsiz. Suv ta‘minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoat atrofi temir panjara bilan o‘ralgan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga to‘liq javob bermaydi.

Maqsad MFY axolisi 2345 nafardan 1820 nafari tarmoqdan 525 nafari tashib ichadi. Tarmoq uzunligi 8000 metr. Suv bashniyasi bor yaroqli foydalanmaydi. Suv ta‘minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoat atrofi o‘ralmagan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob bermaydi.

Ijtimoyat MFY axolisi 2384 nafardan 1630 nafari tarmoqdan 754 nafari tashib ichadi. Tarmoq uzunligi 9500 metr. Suv bashniyasi bor yaroqli ta‘mir talab. Suv ta‘minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoat atrofi devor va temir panjara bilan o‘ralgan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob beradi.

Suv yulduz QFYda 8 ta mfy bo‘lib, Ayronchi mfy axolisi 2532 nafar. Xonobod suv tarmog‘idan foydalanadi.

Suv yulduz MFY axolisi 2249 nafar. Xonobod suv tarmog‘idan foydalanadi.

Mirobod MFY axolisi 2532 nafar. Tarmoq uzunligi 3000 metr. Suv bashniyasi bor yaroqli ta‘mir talab. Suv ta‘minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoat atrofi devor va temir panjara bilan o‘ralgan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob beradi.

Gulbog‘ MFY axoli soni 2387 nafar. Tarmoq uzunligi 2000 metr. Suv bashniyasi bor yaroqsiz. Suv ta‘minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoat atrofi o‘ralmagan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob bermaydi.

Qashqar MFY axoli soni 2020 nafar. Tarmoq uzunligi 3800 metr. Suv bashniyasi bor yaroqsiz ta‘mir talab. Suv ta‘minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoat atrofi temir panjara bilan o‘ralgan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga to‘liq javob bermaydi.

ORS MFY axoli soni 2941 nafar. (1210 nafari tarmoqdan ichadi) 810 nafari tashib ichadi. Tarmoq uzunligi 1200 metr. Suv bashniyasi bor ta‘mir talab foydalanmaydi. Suv ta‘minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoat atrofi o‘ralmagan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob bermaydi.

Ushbu xududidning aholisi o‘rtasida virusli gepatit “A” kasalligi bilan ro‘yhatga olingan bemorlar soni 2 nafarni tashkil etadi.

CHaqqon-1 MFY axolisi 2417 nafar. Xonobod suv tarmog'idan foydalanadi.

CHaqqon -2 MFY axolisi 2777 nafar. Xonobod suv tarmog'idan foydalanadi.

Oxunbobaev QFY 4ta mfy bo'lib, Temirxo'ja mfy axolisi 2990 nafar xududda 2 ta suv ishlab chiqarish inshooti bor. Tarmoq uzunligi 1200 metr. Suv bashniyasi bor yaroqsiz. Suv ta'minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoot atrofi o'ralmagan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob bermaydi.

Qayrma MFY axolisi 2958 nafardan 1600 nafari tarmoqdan 1358 nafari tashib ichadi. Tarmoq uzunligi 1700 metr. Suv bashniyasi bor yaroqsiz. Suv ta'minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoot atrofi o'ralmagan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob bermaydi.

Xondibog'i MFY axolisi 4579 nafardan 1300 nafari tarmoqdan 3279 nafari tashib ichadi. Tarmoq uzunligi 6000 metr. Suv bashniyasi bor ta'mir talab foydalanmaydi. Suv ta'minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoot atrofi o'ralmagan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob bermaydi. Ushbu xududidning aholisi o'rtasida virusli gepatit "A" kasalligi bilan ro'yhatga olingan bemorlar soni 22 nafarni tashkil etadi.

Madyorchek MFY axolisi 3806 nafardan 2000 nafari tarmoqdan 1806 nafari tashib ichadi. Tarmoq uzunligi 1200 metr. Suv ta'minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoot atrofi o'ralmagan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob bermaydi.

Oraziy QFY da 5 ta mfy bor. Ganjirovan MFY axolisi 2968 nafardan 1250 nafari tarmoqdan 1718 nafari tashib ichadi. Tarmoq uzunligi 4000 metr. Suv bashniyasi bor ta'mir talab. Suv ta'minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoot atrofi to'liq o'ralmagan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob bermaydi.

Jiyanbek MFY axolisi 2289 nafari tarmoqdan ichadi. Tarmoq uzunligi 3500 metr. Suv bashniyasi yaroqsiz xolatda. Suv ta'minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoot atrofi o'ralgan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob beradi.

Uzunkucha MFY axolisi 3511 nafardan 1357 nafari tarmoqdan 2154 nafari tashib ichadi. Tarmoq uzunligi 5500 metr. Suv ta'minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoot atrofi temir panjara bilan o'ralgan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga to'liq javob bermaydi.

Ko'tarmachek MFY axolisi 3009 nafardan 1700 nafari tarmoqdan 1309 nafari tashib ichadi. Tarmoq uzunligi 1200 metr. Suv ta'minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoot atrofi panjara bilan o'ralgan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob beradi.

Qipchoq MFY axolisi 1723 nafardan 1723 nafari tarmoqdan ichadi. Tarmoq uzunligi 1100 metr. Suv bashniyasi bor yaroqsiz. Suv ta'minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoot atrofi o'ralmagan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob bermaydi.

Qo'shtepasaroy QFY da 9 ta mfy bo'lib, O'rta maxalla MFY axolisi 4227 nafardan 2750 nafari tarmoqdan 1477 nafari tashib ichadi. Manba 2 ta Tarmoq uzunligi jami 2200 metr. Suv bashniyalari 2 ta bor yaroqsiz ishlamaydi. Suv ta'minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoat atrofi o'ralgan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob bermaydi. Ushbu xududidning aholisi o'rtasida virusli gepatit "A" kasalligi bilan ro'yhatga olingan bemorlar soni 11 nafarni tashkil etadi.

SHarq yulduzi MFY axolisi 2726 nafardan 1600 nafari tarmoqdan 1126 nafari tashib ichadi. Tarmoq uzunligi 500 metr. Suv bashniyasi bor ta'mir talab. Suv ta'minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoat atrofi o'ralmagan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob bermaydi.

Toptiq MFY axolisi 4871 nafardan 4500 nafari tarmoqdan 371 nafari tashib ichadi. Tarmoq uzunligi 3000 metr. Suv bashniyasi yaroqli lekin foydalanmaydi. Suv ta'minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoat atrofi devor bilan o'ralgan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob beradi. Ushbu xududidning aholisi o'rtasida virusli gepatit "A" kasalligi bilan ro'yhatga olingan bemorlar soni 26 nafarni tashkil etadi. [72-74]

Safarobod MFY axolisi 4765 nafardan 2700 nafari tarmoqdan 2065 nafari tashib ichadi. Tarmoq uzunligi 4200 metr. Suv ta'minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoat atrofi panjara bilan o'ralgan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga to'liq javob bermaydi. Ushbu xududidning aholisi o'rtasida virusli gepatit "A" kasalligi bilan ro'yhatga olingan bemorlar soni 2 nafarni tashkil etadi.

Saroy MFY axolisi 1251 nafar tarmoqdan ichadi. Tarmoq uzunligi 1500 metr. Suv ta'minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoat atrofi o'ralmagan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob bermaydi.

SHayxislom MFY axolisi 1194 nafar tarmoqdan ichadi. Tarmoq uzunligi 2000 metr. Suv bashniyasi yaroqsiz. Suv ta'minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoat atrofi o'ralmagan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob bermaydi.

Oq to'mor MFY axolisi 3069 nafardan 2400 nafari tarmoqdan 669 nafari tashib ichadi. Tarmoq uzunligi 500 metr. Suv bashniyasi bor foydalanilmaydi. Suv ta'minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoat atrofi panjara bilan o'ralgan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob beradi.

Andijon MFY axolisi 2850 nafardan 1702 nafari tarmoqdan 1148 nafari tashib ichadi. Tarmoq uzunligi 2500 metr. Suv bashniyasi yaroqli foydalanmaydi. Suv ta'minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoat atrofi panjara bilan o'ralgan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob beradi.

Ko'shko'prik MFY axolisi 3734 nafardan 2510 nafari tarmoqdan 1226 nafari tashib ichadi. Tarmoq uzunligi 1700 metr. Suv bashniyasi bor ta'mir talab foydalanmaydi. Suv ta'minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoat atrofi panjara bilan o'ralgan biroq axoli tomonidan uy-joy qilib sanitariya ximoya zonasiga kirib olgan. sanitariya talblariga javob bermaydi. Ushbu xududidning aholisi o'rtasida virusli gepatit "A" kasalligi bilan ro'yhatga olingan bemorlar soni 7 nafarni tashkil etadi.

Oltinko'l QFY da 11 ta mfy bo'lib, SHundan Ittifoq MFY axolisi 3586 nafardan 1834 nafari tarmoqdan 1750 nafari tashib ichadi. Tarmoq uzunligi 13000 metr. Suv bashniyasi bor ta'mir talab foydalanmaydi. Suv ta'minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoat atrofi o'ralmagan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob bermaydi.

Markaz MFY axolisi 2892 nafardan 2510 nafari tarmoqdan 382 nafari tashib ichadi. Tarmoq uzunligi 5800 metr. Suv bashniyasi bor ta'mir talab foydalanmaydi. Tuman Suv oqova MCHJ ta'minlaydi. Inshoat atrofi to'liq o'ralgan. Suv ta'minoti chegaralangan bir kunda 3 maxal beriladi. Inshoat atrofi devor bilan o'ralgan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob beradi.

Namuna MFY axolisi 2460 nafardan 1955 nafari tarmoqdan 505 nafari tashib ichadi. Tarmoq uzunligi 1500 metr. 1 ta Suv bashniyasi bor ta'mir talab foydalanmaydi yarmiga Suv oqava MCHJ ta'minlaydi. Suv ta'minoti chegaralangan bir kunda 2,5 maxal beriladi. Inshoat atrofi devor bilan o'ralgan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob beradi.

Oftobochek MFY axolisi 2941 nafardan 1592 nafari tarmoqdan 1349 nafari tashib ichadi. Tarmoq uzunligi 1600 metr. Suv ta'minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoat atrofi o'ralgan, lekin sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob bermaydi.

Saroy -1 MFY axolisi 3321 nafardan 2345 nafari tarmoqdan 976 nafari tashib ichadi. Tarmoq uzunligi 7500 metr. Suv bashniyasi bor ta'mir talab foydalanmaydi. Suv ta'minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoat atrofi devor bilan o'ralgan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob beradi.

Saroy -2 MFY axolisi 2492 nafardan 980 nafari tarmoqdan 1512nafari tashib ichadi. Tarmoq uzunligi 3600 metr. Suv bashniyasi bor ta'mir talab foydalanmaydi. Suv ta'minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoat atrofi to'r panjara bilan o'ralgan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob beradi.

Qoraqalpoq MFY axolisi 3206 nafardan 2651 nafari tarmoqdan 555 nafari tashib ichadi. Tarmoq uzunligi 2125 metr. Suv bashniyasi bor ta'mir talab foydalanmaydi. Suv ta'minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoat atrofi panjara bilan o'ralgan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob bermaydi.

Oqtepa MFY axolisi 2587 nafardan 1450 nafari tarmoqdan 1137 nafari tashib ichadi. Tarmoq uzunligi 1450 metr. Suv ta'minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoat atrofi o'ralmagan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob bermaydi.

Buston MFY axolisi 2809 nafardan 1895 nafari tarmoqdan 914 nafari tashib ichadi. Tarmoq uzunligi 1350 metr. Suv boshniyasi bor ta'mir talab foydalanmaydi. Suv ta'minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoat atrofi to'liq o'ralmagan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob bermaydi.

Katta oqtepa MFY axolisi 3067 nafardan 2310 nafari tarmoqdan 757 nafari tashib ichadi. Tarmoq uzunligi 6200 metr. Suv quduqlari 2 ta ishlaydi. Suv ta'minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoat atrofi to'liq o'ralmagan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob bermaydi.

Mamayusufchek MFY axolisi 1755 nafardan 1295 nafari tarmoqdan 460 nafari tashib ichadi. Tarmoq uzunligi 1825 metr. Suv ta'minoti chegaralangan bir kunda 2 maxal beriladi. Inshoat atrofi to'liq o'ralgan sanitariya ximoya zonasi sanitariya talblariga javob beradi.

YUqorida ma'lumoti berilgan suv ishlab chiqarish inshootlaridan tuman markazi Suvoqovaga qarashli 2 ta, Ganjirovan MFY dagi 1 ta inshootdan tashqari boshqa suv inshootlarida xozirgi kunda zararsizlantirish moslamalari ishlamyotganligi aniqlandi.

Tumanimizda xozirgi kunda axoli o'rtasida ayniqsa yosh bolalar o'rtasida virusli gepatitni "A" turi olinayotgan mfylerden Uyshin, ORS, Xondibog'i, Kushko'prik, O'rtamaxalla, Safarobod, Toptiq mfyalarda ko'p ro'yxatga olinmoqda.

Bunga kuyidagi e'tibordan qolgan ishlar omil bo'layotganligi sabab qilish mumkin. Masalan: joylarda toza ichimlik suvini vaqtida berilmayotganligi, ya'ni elektr energiyasini tejash maqsadida kuniga 2 maxal 1-1,5 soatdan chiqarilayotganligi, mavjud suv inshootlardagi suv boshniyalarnidan oqilona foydalanmayotganligi, toza ichimlik suv ishlab chiqarish inshootlarini atrofiga maxalliy axoli o'zining xo'jalik chiqindisini olib chiqishi, inshoat atrofining kerakli miqdorda sanitariya ximoya chegarasini saqlamaganligi, atroflariga har-hil bino va uy-joy va yer uchastkalari berilib ketganligi, ayrim inshootlarga mas'ul javobgar shaxslar biriktirilmaganligi aniqlanmoqda.

Bundan tashqari suv ishlab chiqarish inshootlarida suvning zararsizlantirish moslamalari (xlorator) ishlamayotganligi borlari xam xozirgi kunda buzilib ketganligidir.

Xozirgi kunda toza ichimlik suvi inshootlari tulik ishlamoqda. Toza ichimlik suvi inshootlaridan 20 tasini atrofi uralgan, ximoya maydoni bor, barcha toza ichimlik suvi inshootlarida zararsizlantiruvchi xlorator moslamalari yuk.

SHu kunga kadar viloyat xokimining karoriga asosan 65 ta toza ichimlik suvi ishlab chikarish inshootlaridan 33 ta kuduklar tuman statistika bulinmasidan ruyxatdan utgan (Ushbu

kuduklarga javobgar shaxslar 18 nafarini tashkil etadi) shundan 18 tasining muxri tayyorlangan, 29 tasi ruyxatdan xozirgacha utmagan.

S. Ashurov, Turkiston massivlaridagi axoli Andijon shaxar suv okova boshkarmasi tomonidan toza ichimlik suvi bilan ta'minlanadi.

Navoiy nomli massiv xududida toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоati 4 ta bulib, shundan Temirxuja maxallasidagi toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоati 8 maktab xududida joylashgan sanitariya ximoya maydoni 25x25 bulib, bir tamoni uralmagan. yer maydoniga mevali daraxtlar ekilgan. Xlorator moslamasi yuk. Suv tarmog'i 3000 metr uzunlikda xonadonlarga suv tarmog'i ulangan. 2630 ta axoliga suv yetkazib beriladi. [89-90]

Xo'jalik sut tovor fermasida joylashgan toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоatidan fakat ferma foydalanadi, sanitariya ximoya maydoni 6x5. simli tur bilan uralgan. Xlorator moslamasi yuk.

Sarikmirzachek maxalla xududida joylashgan toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоati sanitariya ximoya maydoni 6x6 atrofi temir tur bilan uralgan. Xlorator moslamasi yuk. 635 ta axoliga suv yetkazib beriladi.

Kayirma maxallasidagi toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоati atrofi uralimagan, sanitariya ximoya maydoni ajratilmagan Xlorator moslamasi yukligi aniklandi. 1546ta axoliga suv yetkazib beriladi.

Xakikat nomli massiv xududidagi toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоati 3 ta bo'lib, 1tasi massiv MMTP sida, xozirgi kunda ishlamokda.

Xindimozor maxallasida joylashgan toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоatining sanitariya ximoya maydoni 25x25 bulib, atrofi tulik temir panjara bilan uralgan. yer maydoniga daraxtlar ekilganligi aniklandi. Xlorator moslamasi yuk. axoliga 1000 metr uzunlikda tarmok orkali suv yetkazib beriladi. Xar 100 metrda maxsus jumraklar urnatilgan, lekin tulik ishlamaydi. Javobgar shaxs Gofurov O. 1675 ta axoliga suv yetkazib beriladi.

Xondibog' maxallasida joylashgan toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоatining sanitariya ximoya maydoni 25x10 bulib, atrofi uralmagan sanitariya tozaligi talab darajasida emas Xlorator moslamasi yuk. tarmok 1500 metr uzunlikda. Kuvurlar orkali axoliga yetkazib beriladi. 4600 ta axoliga suv yetkazib beriladi.

Madiyorobod massiv xududida 2 ta toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоati bulib, bittasi 4262 ta axoligi suv yetkazib beradi nasos atrofi tulik uralmagan bir tomoni ochik sanitariya ximoya maydoni 15x30 suv tarmogi uzunligi 2500 metr javobgar. Xlorator moslamasi yuk.

2- suv inshooti bulok suv kudugi (uzi chikadigan) bulib, 500 m yer ostidan chikadi 1200 ta axliga tarmok orkali yetkazib beriladi, tarmok uzunligi 1000 m. Tarmokdan doimo suv okib turishi aniklandi sanitariya ximoya maydoni yuk, Xlorator moslamasi yuk.

Namuna nomli massiv xududida 7 ta toza ichimlik suv ishlab chikarish inshooti bulib, shundan Ittifok maxallasida joylashgan toza ichimlik suv ishlab chikarish inshootining atrofi betonli devor bilan uralgan. Sanitariya ximoya maydoni 25x25 bulib, Xlorator moslamasi yuk. kirish chikish eshigi kuyilgan kulufanadi tarmok uzunligi 4000 m, axoli soni 3544 ta .

Oftobachek maxallasida joylashgan toza ichimlik suv ishlab chikarish inshootining atrofi uralgan. Eshigi bor kulufanadi sanitariya ximoya maydoni talabga javob berada Xlorator moslamasi yuk. axoli soni 2965 ta tarmok uzunligi 2000 m

Oftobachek- 2 maxallasi xududida joylashgan toza ichimlik suv ishlab chikarish inshootining sanitariya ximoya maydoni talabga javob bermaydi. Atrofi tulik uralmagan Xlorator moslamasi yuk. tarmok uzunligi 2000 maxallasi xududida joylashgan, axoli soni 2247 ta

Saroy maxalla xududida joylashgan toza ichimlik suv ishlab chikarish inshootining sanitariya xolati urtacha atrofi uralgan sanitariya ximoya maydoni talab darajasida emas Xlorator moslamasi yuk. axoli soni 2409 ta tarmok uzunligi 6000 m.

SHuningdek uzi chikadigan bulok kudigi bulib, atrofi uralmagan, tarmokka ulanmagan, axoli foydalanadi va iste'mol kiladi.

Korakalpok maxallasi xududida joylashgan toza ichimlik suv ishlab chikarish inshooti 38 maktab xududida bulib, atrofi uralgan lekin sanitariya maydoni yuk. Xlorator moslamasi yuk. axoli soni 2789 ta tarmok uzunligi 3000 m.

Massiv sut tovar fermasida joylashgan toza ichimlik suv ishlab chikarish inshooti atrofi uralmagan va tozalanmagan tarmok uzanligi 6 m, bashnya ishlaymaydi, Xlorator moslamasi yuk. suvdan fakat ferma uzi foydalanadi.

Oktepa nomli massiv xududida joylashgan 4 ta toza ichimlik suv ishlab chikarish inshooti bulib, Buston -1 maxallasidagi toza ichimlik suv ishlab chikarish inshooti atrofi temir panjara bilan uralgan, lekin bir tomoni buzilib ketganligi aniklandi eshigi bor kulufanadi. Sanitariya ximoya maydoni 50x60 sanitariya tozlov ishlari olib borilmagan. Maydonga daraxt va bugdoy ekilgan Xlorator moslamasi yuk. axoli soni 2421 ta tarmok uzunligi 7500 m. javobgar shaxs Kosimov A.

Buston-2 maxallasi xududida joylashgan toza ichimlik suv ishlab chikarish inshooti atrofi beton devor bilan uralgan eshigi kulufanadi. Sanitariya ximoya maydoni 25x30 tozlov ishlari olib borilmagan, xududida bugdoy ekilgan Xlorator moslamasi yuk. kattik axlat chikindilar tuplab kuyilgan, chikarib tashlanmagan. 2533 ta axoliga suv yetkazib beriladi.

Katta Oktepa maxallasi xududida joylashgan toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоati atrofi uralmagan sanitariya ximoya maydoni 10x20 Xlorator moslamasi yuk. axoli soni 2906 ta, tarmok uzunligi 5000m.

Massiv sut tovar fermasidagi toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоati atrofi tulik uralmagan, sanitariya ximoya maydoni talab darajasida emas, suv inшоatida ferma va axoli xam foydalanadi. Xlorator moslamasi yuk. [28-29]

Ittifok nomli massiv xududida 2 ta toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоati mavjud bulib, shundan Kushkuprik maxallasida joylashgan toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоatining atrofi uralgan, sanitariya ximoya maydoni 10x10 bashnya ishlaymaydi tarmok uzunligi 4000m Xlorator moslamasi yuk. 1500 ta axoliga suv yetkazib beriladi.

Urta maxallasi xududida joylashgan toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоatining sanitariya ximoya maydoni 10x10 atrofi uralgan bashnya ishlaymaydi tarmok uzunligi 4500m, Xlorator moslamasi yuk. 1541 ta axoliga suv yetkazib beriladi.

Massiv sut tovar fermasida joylashgan toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоati atrofi tulik uralmagan, sanitariya ximoya maydoni talab darajasida emas. Xlorator moslamasi yuk. suvdan fakat ferma foydalanadi.

Oltinkul nomli massiv xududida 5 ta toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоati bulib, shundan CHumbogich maxallasi xududida joylashgan toza suv inшоatining sanitariya ximoya maydoni sanitariya talabiga javob bermaydi atrofi temir panjara bilan uralgan, inшоat atrofiga axolini xovli joyi yakin joylashgan Xlorator moslamasi yuk. Tarmok uzunligi 1500m axoli 908 ta yetkazib beriladi.

Kutarmachek maxallasi xududida joylashgan 2 ta toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоati bulib, shundan 1-atrofi uralmagan sanitariya ximoya maydoni sanitariya talabiga javob bermaydi, Xlorator moslamasi yuk. Axolisi 3229 ta tarmok uzunligi 850 m. tozalik ishlari olib borilmagan.

2- toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоatining sanitariya ximoya maydoni sanitariya talabiga javob beradi atrofi o'ralgan, eshigi kulufanadi, tozaligi o'rtacha, axoli soni 1052 ta, tarmoq uzunligi 9000m. toza ichimlik suv ultira fealetovoy nur bilan zararsizlantiriladi.

YAngiobod maxallasi xududida joylashgan toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоati atrofi to'liq o'ralmagan sanitariya ximoya maydoni talabga javob bermaydi, Xlorator moslamasi yuk. tarmok uzunligi 3000m axoli soni 1301 ta.

Kipchok maxallasi xududida joylashgan toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоati atrofi o'ralgan, eshigi kulufanadi. Sanitariya ximoya maydoni talab darajasida Xlorator moslamasi yuk. tozlov ishlari olib borilgan axoli soni 1486ta, tarmok uzunligi 2000m.

SH.Rashidov nomli massiv 1 ta toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоati bulib, sanitariya ximoya maydoni 25x25 beton devor bilan uralgan suv tarmok uzunligi 4500 m. Axoli soni 1365 ta shundan 200 nafari yangichек maxallasida bulganligi uchun suv tarmogi yuk tashib ketiladi. Xlorator moslamasi yuk tarmok joriy remont talab etadi.

Andijon nomli massiv xududida 5 ta toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоati bulib, jami uzunligi 8200 m tashkil etadi.

Alam 1 maxallasi xududida joylashgan toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоati atrofi tulik uralmagan sanitariya ximoya maydoni 10x15, Xlorator moslamasi yuk. tarmok uzunligi 2000m

Alam-2 maxallasi xududida joylashgan toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоati atrofi sim tur bilan uralgan sanitariya ximoya maydoni 30x30 tarmok uzunligi 2100m. Xlorator moslamasi yuk.

Tumor maxallasi xududida joylashgan toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоati 2 ta bulib atrofi tulik uralmagan, sanitariya ximoya maydoni 10x15 Xlorator moslamasi yuk. 3159 ta axoliga suv yetkazib beriladi.1-bashnya tarmogi uzunligi 2950 metr 2-bashnya 3190 metr.

Anijon maxallasi xududida joylashgan toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоati sanitariya ximoya maydoni 15x25 atrofi uralmagan tarmok uzunligi 2100 m. tarmokda avariya xolatlari aniklanmadi jumraklar yuk.2902 ta axoliga suv yetkazib beriladi.

Mash'al nomli massiv jami 13 ta toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоati bo'lib, ishlaydi.

O'rta maxallasi xududida joylashgan 2 ta toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоati bulib, 1- Kushtepa saroy sobik SICHXJ xududiga joylashgan bo'lib, bashnya bor ishlaymaydi sanitariya ximoya maydoni 3x3, temir panjara bilan uralgan.sanitariya ximoya maydonida SICHXJga qarshli binolari joylashgan Xlorator moslamasi yuk. tozalik qonikarli.4326 ta axoliga suv yetkazib beriladi.

2- toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоati Jomiy masjidi yoniga joylashgan bulib, atrofi tulik uralmagan sanitariya ximoya maydoniga xonadon xujaliklar kirib olgan xamda traktor texnikalar saklanmokda, sanitariya tozaligi talab darajasiga javob bermaydi, Xlorator moslamasi yuk. bashnya bor ishlaymaydi. Axolining 3365 nafari foydalaniladi.

SHark yulduzi maxallasi xududida joylashgan toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоati 1 ta .atrofi o'ralmagan sanitariya ximoya maydoni talab darajasida emas. Sanitariya tozaligi konikarsiz Xlorator moslamasi yuk axolining 2828 nafari foydalaniladi.

Toptik maxallasi xududida joylashgan toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоati sanitariya ximoya maydoni 15x15, atrofi simli tur bilan uralgan sanitariya tozlov ishlari olib borilgan axolini5970 nafari foydalaniladi. Tarmok uzunligi 1000m. Xlorator moslamasi yuk.

Saroy maxallasi xududida joylashgan toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоati atrofi sinli tur bilan o'ralgan, sanitariya ximoya maydoni 15x15, axolini 1296 nafari suv bilan ta'minlangan uzunligi 550m, Xlorator moslamasi yuk.

Safarobod maxallasi xududida joylashgan 2 ta toza ichimlik suv ishlab chiqarish inшоati bulib, shundan 1 tasi xususiy. Suv nasoslari atrofi o'ralmagan Xlorator moslamasi yuk. kuvirlari poleetilin bo'lib, 3000 m uzunlikka yotkizilgan. Sanitariya ximoya maydoni talab darajasida emas, atrofida xonadonlar mavjud. 4954 ta axoliga suv yetkazib beriladi.

SHayx islom maxallasi xududida joylashgan toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоati sanitariya ximoya maydoni sanitariya talabiga javob bermaydi, atrofi uralmagan. Suv tarmogi uzunligi 760 m. axoli soni 1200 nafar Xlorator moslamasi yuk. [10-11]

Asakalik maxallasi xududida joylashgan toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоati xozirgi kunda ishlamaydi. Nasos kuyib ketgan, urniga kul yordamida suv tortish moslamasidan foydalaniladi atrofi karovsiz, kishlok axolisi shu joydan suv olib ketadi. Turubalar eskirib chirib ketishga kelib kolgan. Axoli suv tashib berish tashkil etilmagan. 1225 ta axoliga suv yetkazib beriladi.

Massiv idora oldida joylashgan toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоati atrofi tulik uralmagan, sanitariya ximoya maydoni talabga javob bermaydi. Xlorator moslamasi yuk.

Tuman markazi «Suv okova» bo'limiga karashli toza ichimlik suv ishlab chikarish inшоati 3 ta bulib, xozirgi kunda 1 ta nasos ishlamokda kolgan 2 tasi yaroksiz xolda saklanmokda. Suv inшоatlarining 2 tasi atrofi tulik uralgan bulib, sanitariya ximoya maydoni 50x50. 1 nasosning sanitariya ximoya maydoni 10x15 bulib, talabga javob bermaydi. Atrofi karovsiz xolata saklanmokda sanitariya tozlov ishlari to'liq olib borilmagan. Xududida mevali va mevasiz daraxtlar mavjud. Xozirgi kunda ultra feletevoy nur bilan yoxud xlorli eritmalar yordamida zararsizlantirilmayotganligi, to'g'ridan-to'g'ri axoliga uzatilayotganligi aniqlandi. Sanitariya ximoya maydoni xududida omborxona xodimlar uchun xonalar mavjud. San uzel naveslar joylashgan. Ishchi xodimlar 3 nafar bulib, shundan 2 tasi tibbiy kurikdan utgan xols. Axoli soni 3645 ta tarmok uzunligi 2700m gacha kuvirlar yotkizilgan bo'lib, ko'chalarda tarmoklardan suvlar okib yotganligi, jumraklar yo'kligi aniklandi.

Qo'shtepasaroy QFY Ittfoq nomli massiv xududida 2ta toza ichimlik suvi ishlab chiqarish inшоati mavjud bo'lib, shundan Qo'shko'pirik maxalasida joylashgan toza ichimlik suvi ishlab chiqarish inшоatining atrofi o'ralgan, sanitariya ximoya maydoni 10 x10 suv chiqarish inшоati ishlamaydi tarmoq uzunligi 4000m, xlorator moslamasi yo'q 1500 ta axoliga suv yetkazib beriladi.

O'rta maxalla xuddida joylashgan toza ichimlik suvi ishlab chiqarish inшоatining sanitariya ximoya maydoni 10x10 atrofi o'ralmagan ichimlik suv ishlab chiqarish inшоati

ishlamaydi, tarmoq uzunligi 4500m, Xlorator moslamasi yo‘q 1541 ta axoliga suv yetkazib beriladi, Obodonlashtirish ishlari olib borilmagan

Xuddi shu QFY Andijon nomli massiv xududida 2ta toza ichimlik suvi ishlab chiqarish inshooti mavjud bo‘lib, shundan Andijon maxalasida joylashgan toza ichimlik suvi ishlab chiqarish inshootining atrofi o‘ralgan, sanitariya ximoya maydoni 10x10 suv chiqarish inshooti ishlamaydi tarmoq uzunligi 4000 m, xlorator moslamasi yo‘q 1500 ta axoliga suv yetkazib beriladi.

YUkorida ko‘rsatib o‘tilgan mavjud massivlardagi toza ichimlik suv ishlab chiqarish inshootlari bo‘yicha kuyilgan javobgar shaxslar xozirgi kunda tibbiy kurikdan o‘tmaganligi aniklandi. Xlorator moslamasi bo‘yicha xech kanday ishlar amalga oshirilmaganligi bu to‘g‘risida mablag‘lar ajratilmaganligi aniklandi. Tuman DSENM xodimlari tomonidan 2011 yil davomida mavjud toza ichimlik suv ishlab chiqarish inshooti va tarmoklaridan, tuman va viloyat DSENM laboratoriyalariga kerakli namunalar olib borilib tekshirilmokda.

Jumladan viloyat DSENM laboratoriyasi ximiyaviy tekshirishlar uchun 36 ta namuna topshirildi va tekshirildi natijalari yaxshi. Radiologiya laboratoriyasiga 12 ta namuna topshirilib natijalari yaxshi. Tuman bakteriologik laboratoriyasiga 85ta namuna topshirildi. natijalari yaxshi chikkanligi aniklandi. ma‘muriy chora kurilmagan. Xozirda ushbu kuzatuv ishlari davom ettirilmokda.

3.2. Oltinko‘l tumanida axoli sogligini xozirdagi xolati

Oltinko‘l tumanida 2012 yilda jami axoli soni 161340 ta shundan erkaklar 80592 ta, ayollar 80748 ta. katta yoshli axoli soni 104146 ni tashkil etib, erkaklar 52042 ta, ayollar 52104 ta. 14 yoshgacha bolalar soni 44719 ta, shundan o‘g‘il bolalar 22317 ta, kiz bolalar 22402 ta. O‘smirlar soni 12475 ta, shundan ug‘il bolalar 6233 ta, kizlar 6242 ta. Jami bolalar soni jami 57194 ta bo‘lib o‘g‘il bolalar 28550 ta, qizlar 28644 ta. 2013 yil 6 oylikda tug‘ilish ko‘rsatkichi 1564ta, ta bo‘lib o‘lim ko‘rsatkichi 267 tani 1 yoshgacha bo‘lgan o‘lim 11 tani tashkil etgan. Tumanda tabiiy o‘sish 2467 ta tashkil etadi.

Oltinkul tumanida Ekologik kartasi buyicha kursatgichlar kuyidagicha:

Atmosfera xavosidan IZA bo‘yicha 2.99. kursatgichi aniklanib 5 ball bilan baxolandi. Salomatlik uchun xavfli darajasi 1-sinfga ruxsat etilishiga to‘g‘ri keladi.

1. Yilning eng issik kunidagi xavo xarorati tumanda 2012 yilda 33 S⁰ ning tashkil etib 8 ball bilan baxolangan.

2. Axoli yashash joylarida shovkin DBA da 55 ni tashkil etib 5 ball bilan axolangan bu 1 sinfga tugri keladi.

3. Ochik suv xavzasini kimyoviy ifloslanish darajasi nitritlar urtacha 0,87 ni,nitratlar 17,2 ni tashkil etgan. Mineralizatsiya 653,3 ga tugri kelgan bulib 4 ball bilan baxolangan, 1 sinfga tugri keladi. Suvning organoleptik xossalari kursatgichi 0 ga teng bulib 3 ball bilan baxolangan.

4. Ichimlik suvini kimyoviy zararlanishi temir urtacha 0,07 ni,ftor 0,16 ni, nitratlar 7,7 ni tashkil etadi.Mineralizatsiya 454,1 ni tashkil etib 4ball bilan baxolangan, 1 sinfga tugri keladi.

5. Tuprokni kimyoviy ifloslanish buyicha 5 ta namuna olingan,ifloslanish darajasi 0 ni tashkil etgan bulib 5 ball bilan baxolangan va bu 1 sinfga tugri keladi .

Tuproknii sanitariya xolati buyicha 9 ta namuna olingan,1 gr tuprokda urtacha 95,5 ichak tayokchasi aniklangan.Sanitariya tozalovi ishlari olib borilishi tumanda 98,1%ni tashkil etgan, axlatlarni olib ketilishi 88,1% ni tashkil etgan.

Axoli zichligi Oltinkul tumanda 74.9 %ni tashkil kiladi.
sabablari ko'rsatkichi quyidagicha.

O'lim

1. o'sma kasalligida o'lganlar 0,05
2. yurak tizimi kasalligi bilan o'lganlar 0,5
3. miya qon-tomir kasalligidan o'lganlar 0,08
4. nafas tizimi kasalligidan o'lganlar 0,4
5. shikastlanishdan o'lganlar 9,1
6. xar-xil kasallik bilan o'lganlar 2,3ni tashkil etadi

Axoli o'rtasidagi kasallanish ko'rsatkichi quyidagicha: 0-14 yoshgacha bo'lgan bolalar kasalliklari jami 31283 ta bo'lib 699.5 ni tashkil etdi.

O'smirlar o'rtasidagi kasalliklar 8775 ta bo'lib, 703.4 % ni tashkil etadi. 18 yosh va undan kattalar o'rtasidagi kasallanish 699.4 % ni tashkil etadi. O'quvchi o'smirlar profilaktik ko'riklari va ularining natijalari quyidagicha: 39724 ta bola tibbiy ko'rikdan o'tib, 20768 ta bola bemor deb aniqlangan, bu 464,4 %ni tashkil etadi. 5 yoshgacha bo'lgan bolalar o'rtasidagi kasallanish quyidagicha: bemorlar soni 5936 ta bo'lib 141,1 % ni tashkil etadi. Xayotining birinchi yilida kasallangan bolalar 1346 ta bo'lib, 42,1 % ni tashkil etadi.

Tumanimizda o'sma kasalligi bilan ro'yxatga olinganlar soni 137 ta bo'lib, birinchi marta ro'yxatga olingan soni 40 ta.

Oltinkul tumanida umumiy kasallanishlar 115463 ta bulib, intensiv kursatgichi 715.6 ni tashkil etadi. SHundan ayollar 74050 ta,917.1 ni tashkil etadi.

YAngi paydo bo'lgan usmalar jami 40ta, 0.06 ni, ulardan ayollar 9 ta, 0.1 %ni tashkil etgan.

Ichki sekresiya bezi kasalliklari 10460ta, 64.8 %ni, ayollar 5481ta ,67.8 %ni, shundan tashxisi 1- marta aniklangani 6879 ta, 42.6%ni, ayollar 3303ta 40.9 %ni tashkil etgan.

Kon va kon yaratish kasalliklari 34159 ta 211,7 %ni, ayollar 32274 ta 200,1 %ni tashkil etadi.

Kon aylanish tizimi kasalliklari 5213 ta , 32,3 %ni, ayollarda 2521 ta 31,2 %ni tashkil etgan.

Nafas olish a'zolari kasalliklari 14296 ta 88,6 %ni, ayollar 7390 ta 91,5 %ni ulardan tashxizi 1- marta aniklangani 13137 ta, ayollar 6822 ta 84,4 %ni tashkil etadi.

Ovkat xazm kilish kasalliklari 8779 ta, 54,4 %ni, ayollar 4443 ta 55,1 %ni, ulardan tashxisi 1- marta aniklangani 8078 ta 50,1 %ni ayollar 4084 ta 50,5 %ni tashkil etadi.

Siydik tanosil kasalliklari 6668 ta 41,3 % ni, ayollar 4845 ta 60,1 %ni ulardan tashxisi 1 – marta aniklangani 4989 ta 28,4 % ni ayollar 5049 ta 62,5 % ni tashkil etadi.

Teri va teri osti kasalliklari 4140 ta 25,6 %ni, ayollar 1798 ta 22,2 % ni, ulardan tashxisi 1- marta aniklangani 3730 ta 23,1 %ni, ayollar 1509 ta 18,6 % ni tashkil etgan.

Suyak va mushak tizimi kasalliklari 1201 ta 7,4 %ni ayollar 584 ta 7,2 % ni, ulardan tashxisi 1- marta aniklangani 792 ta 4,9 %ni ayollar 435 ta 5,3 % ni tashkil etadi.

Jaroxatlanish va zararlanishlar 8803 ta 54,6 %ni ayollar 3801 ta 47,1 % ni tashkil etgan.

3.3. Oltinko'l tumanida atmosfera xavosining ekologik xolati

Atmosfera — yer kurrasining tashqi qobig'i, uning barcha tabiiy jarayonlardagi ahamiyati nihoyatda katta. U avvalo yer sathining umumiy issiklik rejimini bir maromda saqlaydi, koinotdan keladigan turli zararli osmon jismlari ta'siridan asraydi. Atmosfera sirkulyatsiyasi mahalliy iklim sharoitlariga ta'sir etadi va u orqali daryolarning suv rejimi, tuproq o'simlik sharoitlariga, shuningdek rel'ef hosil bo'lish jarayonlariga ta'sir ko'rsatadi. Havo yerda hayotning vujudga kelishida zaruriy omil. [8-9]

Atmosferaning gaz tarkibi quyidagicha (foiz hisobida) azot-78.09, kislorod-20.95, argon-0.93, uglerod (II) oksidi - 0,03, neon-0,00018. Atmosferada shuningdek suv bug'lari mavjud. Atmosferaning tarkibiga insonning ho'jalik faoliyati borgan sari ko'prok ta'sir ko'rsatmokda.

Atmosferani ifloslantiruvchi chiqindilar odatda ikki qismga bo'linadi: gazsimon va qattiq moddalar, shundan gazli moddalar butun chiqindilarning 90%, qattiq moddalar esa 10% ini tashkil etadi. Atmosferani ifloslantiruvchi manbalarni tabiiy va ishlab chiqarish-maishiy

jarayonlar tashkil qiladi. Tabiiy manbalarga chang, chang-to‘zon, vulqonlarning otilishi, koinot changlari va boshqalar xos. Tabiiy manbalardan keladigan ifloslantiruvchi moddalarning 3/4 foizi noorganik genezisga ega.

Bular nurash mahsulotlari, tuproq donalari, tuz, mikroorganizmlar va boshqalar. Tabiiy manbalardan atmosferaga qo‘shilgan turli moddalar ma’lumotlarga qaraganda, har xili o‘rtacha 700 mln.t. dan 1,5 mlrd.t. gacha dengiz tuzlari, 700 mln.t. ga yaqin tuproq changi, o‘rmonlarning yonishi natijasida 360 mln.t. gacha turli aralashmalar atmosferaga qo‘shiladi. Ularning jami o‘rtacha 2,3 mlrd.t. aerosolni (havoda muallaq turuvchi qattiq yoki suyuq zarrachalar) tashkil qiladi.

Oltinko‘l tumani atmosferasi havoni ifloslantirishda avtomobil transportining hissasi juda ham yuqori. Ichki yonish dvigatellari tashqariga chiqarib tashlagan chiqindilari tarkibida uglerod oksidi, azot qo‘sh oksidi, uglevodorodlar, al‘degidlar, kuya, ben(a) preya va boshqa kimyoviy ashyolar mavjud bo‘ladi.

Olimlarning ta’kidlashicha, chiqindilar tarkibida qariyb 200 nomdagi komponentlar borligi aniqlangan. Hozirgi vaqtda dunyoda 500 mln.dan ziyod avtomobillar mavjud bo‘lib, ularning 80 mln.tasi yuk taxminan 1 mln.tasi avtobuslardan iborat. Yangi asr boshlarida avtomobillar soni 700-800 mln.ga qadar ortishi tahmin qilinmoqda.

O‘zbekistonda moddiy ishlab chiqarishning keng miqyoslarda rivojlanishi Farg‘ona vodiysida, Qizilqum past tog‘lari etaklarida, bir necha sanoat va transport tugunlari, shaharlarni tarkib topishiga olib keldi. Sanoat ishlab chiqarishining taraqqiy qilishi atrof muhitni, hususan atmosfera havosi ifloslanishga ta’sir etmokda. Sanoat shaharlari ko‘proq tog‘ vodiylarida joylashganligi tufayli havoning o‘z-o‘zini tozalash xususiyati ancha chegaralangan, ya’ni tog‘ vodiylarida ifloslangan havoni tok etaklari tomon surib ketadi, natijada bu hududlarda joylashgan vohalar va shaharlarda ifloslangan havoning turib qolishi seziladi.

3-jadval.

Farg‘ona vodiysida atmosferaga chiqariladigan ifloslantiruvchi gazlar dinamikasi

T/R	Viloyatlar	Ifloslantiruvchi moddalar	2000-yil	2001-yil		2003-yil	2004-yil
	Andijon	CHang	1.3	0.7	0.7	--	3.3
		Oltingugurt dioksidi	0.1	0.1	0.1	--	0.1
		Uglerod oksidi	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7
		Azot oksidi	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5
		Ozon	0.6	1.2	--	0.4	0.7
		Ftorli vodorod			--	0.4	--
		Ammiak	1.5	2.0	--	1.3	2.8
	Farg‘ona	CHang	1.3	0.7	0.7	0.7	0.7

		Oltinugurt dioksidi	0.4	0.5	0.4	0.3	0.4
		Uglerod oksidi	0.7	0.3	0.7	0.3	0.7
		Azot dioksidi	1.5	1.0	1.0	1.3	1.3
		Azot oksidi	0.3	0.3	0.2	0.2	0.2
		Ozon*	1.2	1.8	--	1.6	2.6
		Fenol	1.3	1.3	1.3	1.0	1.0
		Ammiak	0.8	1.5	1.5	1.3	0.8
		Furfurol	0.4	0.4	--	0.2	0.2
	Namangan	CHang	2.0	0.7	0.7	0.7	0.7
		Uglerod oksidi	0.0	0.3	0.3	0.3	0.3
		Azot dioksidi	1.0	1.0	0.8	0.8	0.8
	Qo'qon	CHang	2.0	2.0	2.0	1.3	2.0
		Azot dioksidi	1.0	1.0	1.0	1.3	--
		Ammiak	0.5	0.5	0.5	0.5	0.8

Atmosfera havosiga chiqarilgan chiqindilarning jami miqdori 4,1-4,3 mln. t atrofida, shundan 1,3-1,5 mln. t statsionar, 2,6-2,9 mln. t si harakatdagi manbalar hissasiga to'g'ri kelgan . Havoga chiqarilayotgan chiqindilar yil sayin kamayish yo'nalishiga o'tdi. Bu xol asosan ishlab chiqarishning kamayishi va yokilg'idan kamroq foydalanish (63%), shuningdek tabiatni muhofaza qilish tadbirlarining tadbiri qilinishi (37%) bilan bog'liq.

CHet el firmalari bilan qurilgan yangi korxonalar loyixada atrof muxitni iloji boricha kamroq ifloslanishini nazarda tutgan holda amalga oshirilayotganligi tufayli hamda mavjud sanoat korxonalari chet el mutaxassisleri ishtirokida va ularning to'g'ridan-to'g'ri yordamlari asosida modernizatsiya qilinayotganligi sababli atmosferaga borgan sari kamroq chiqindi chiqarilayotganligi kuzatilmokda.

Atmosfera havosini ifloslantiruvchi ustuvor chiqindilar asosan uglerod oksidi (qariyb 50 %), oltin- gugurt (II) oksidi (15%), uchuvchi uglevodorodlar(15%), azot (II) oksidi(9%), qattiq aralashmalar(7%) tashkil qiladi. Umuman olganda mintaqada asosiy ifloslantiruvchi chiqindilar bo'yicha o'rtacha yillik ko'rsatkichlar havfli ko'rsatkichlardan pastroq.

Farg'ona viloyatidagi sanoat shaharlari va tog'lar oralig'idagi boshqa shaharlar kiradi; atmosfera havosi kam ifloslangan shaharlar guruxi, bu guruxga ko'proq ayrim aholi yashash punktlari (Parkent, Boysun, Dexkonobod) xos.

Oltinugurt ikki oksidi (87%), uglevodorodlar (42%), azot oksidi (39%), avtotransport barcha uglerod oksidi (87%), azot oksidi (61%), uglevodorodlar (58%), boshka chiqindilar bo'yicha 91% ni tashkil kiladi. Umuman olganda chiqindilarni havoga chiqarish bo'yicha avtotransport xissasiga 62%, kolgani sanoat korxonalari hissasiga to'g'ri keladi. [90-91]

Sanoat ishlab chiqarishning atmosfera havosini ifloslantirishdagi ulushi kuyidagicha (% xisobida): yokilgi sanoati- 40, elektroenergetika-28, metallurgiya-14, kurilish industriyasi-5, kimyo sanoati-3 ni tashkil qiladi. YO'kilg'i sanoatining havoni ifloslantiruvdagi hissasining

kattaligi avvalo tabiiy gaz, neft konlarida ma'lum miqdordagi yokilg'i turlarining yonish uchun sarf etilishi (gaz konlarida mash'allarning mavjudligi), ko'mir konlarida ko'mirning bir qismining chang sifatida osmonga ko'tarilishi, yonishi, neft mahsulotlarining yonishi va boshqa jarayonlar bilan tushuntiriladi.

XULOSA

1. Andijon viloyati O'zbekiston Respublikasining sharqiy qismida, Qirg'iziston Respublikasining O'sh viloyati, O'zbekistonning Namangan va Farg'ona viloyatlari bilan

chegaradosh. Viloyatning umumiy yer maydoni 430.3 ming gektarni tashkil etadi. Axolisining soni 2750590 nafarni tashkil etadi, jumladan viloyat markazi Andijon shahrining aholisi 375480 kishidan iborat.

Viloyatning umumiy maydoni 430,3 ming gektar, shundan 47 foizi, ya'ni, 273.6 ming gektari sug'oriladigan yerlar hisoblanadi. Viloyatning faqatgina 1 foizgina yer maydoni o'rmon bilan qoplangan, 5 foizdan ziyodroq qismi esa yaylovlardan iborat.

2. Oltinko'l tumani — Andijon viloyatidagi tuman bo'lib, 1939 yilda tashkil etilgan. 1963 yilda Andijon tumaniga qo'shilgan. 1978 yil qaytadan tashkil qilindi. Andijon, Asaka, SHahrixon va Baliqchi tumanlari bilan chegaradosh. Maydoni 0,21 ming km². Oltinkul tumanida 8 ta kishloq fuqarolar yig'ini (Jalabek, Ko'makay, Maslahat, Oltinko'l, Oraziy, Oxunboboev, Suvyulduz, Qo'shtepasaroy) bor. Markazi — *Oltinko'l* qishlog'i. Tuman markazi viloyat markazi (Andijon sh.) dan 16 km janubiy-g'arbda joylashgan. Axolisi 6,5 ming kishi.

3. Oltinko'l tumani axolisi jami 164500 nafardan ziyod bo'lib, toza ichimlik suvi bilan ta'minlanishi 75.2 foyizini tashkil kiladi, ya'ni axolining 123656 nafari tarmoq orqali, 40844 nafar axoli tashib ichadi.

Tumanda jami suv ishoatlari soni 76 ta shundan 67 tasi maxalalarda 9 tasi tashkilotlarda karashli. SHundan 27 tasi suv ishlab chiqarish inшоati atrofi o'ralmagan sanitariya ximoya chegarasi talablariga umuman javob bermaydi.

- Ochik suv xavzasini kimyoviy ifloslanish darajasi nitritlar urtacha 0,87 ni, nitratlar 17,2 ni tashkil etgan. Mineralizatsiya 653,3 ga tugri kelgan bulib 4 ball bilan baxolangan, 1 sinfga tugri keladi. Suvning organoleptik xossalari kursatgichi 0 ga teng bulib 3 ball bilan baxolangan.

- Ichimlik suvini kimyoviy zararlanishi temir urtacha 0,07 ni, fтор 0,16 ni, nitratlar 7,7 ni tashkil etadi. Mineralizatsiya 454,1 ni tashkil etib 4ball bilan baxolangan, 1 sinfga tugri keladi.

Oltinko'l tumanida 2012 yilda jami axoli soni 161340 ta shundan erkaklar 80592 ta, ayollar 80748 ta. katta yoshli axoli soni 104146 ni tashkil etib, erkaklar 52042 ta, ayollar 52104 ta. 14 yoshgacha bolalar soni 44719 ta, shundan o'g'il bolalar 22317 ta, kiz bolalar 22402 ta. 2013 yil 6 oylikda tug'ilish ko'rsatkichi 1564ta, ta bo'lib o'lim ko'rsatkichi 267 tani 1 yoshgacha bo'lgan o'lim 11 tani tashkil etgan. Tumanda tabiiy o'sish 2467 ta tashkil etadi.

Atmosfera xavosidan IZA bo'yicha 2.99. kursatgichi aniklanib 5 ball bilan baxolandi. Salomatlik uchun xavfli darajasi 1-sinfga ruxsat etilishiga to'g'ri keladi.

- Yilning eng issik kunidagi xavo xarorati tumanda 2012 yilda 33 S⁰ ning tashkil etib 8 ball bilan baxolangan.

- Axoli yashash joylarida shovkin DBA da 55 ni tashkil etib 5 ball bilan axolangan bu 1 sinfga tugri keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka taxtid, barkarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. T., "O'zbekiston", 1997 y. 25-27 b.
2. O'zbekiston Respublikasida atrof tabiiy-muhit muxofazasi va tabiiy resurslaridan foydalanish holati to'g'risida milliy ma'ruza. 2006, Toshkent. 22-23 b.
3. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. T.2003 (qayta tahriri) 9-8 b.
4. O'zbekiston Respublikasida atrof tabiiy muhit muhofazasi va tabiiy resurslardan foydalanishning holati to'g'risida. Milliy ma'ruza. T. 2006. 35-36 b.
5. N.S.Nazarov. Oхрана окружающей среды и экологическое воспитание студентов. М. 1989. 40-41 b.
6. V.P. Antonov. Uroki CHernobilya: radiatsiya, jizn, zdorove. K. Ob-vo. Znanie USSR. 1989 g. 78-79 b.
7. Z.M. Akramov i dr. «Proshloe, nastoyayee i buduyee Aralskogo morya» T. 1990. 72-74 b.

- 8.P. Baratov. Tabiatni muhofaza qilish. T. 1991. 89-90 b.
7. SH. Otaboev, M. Nabiev. Inson va biosfera. T.1994. 28-29 b.
8. YU. SHodimetov. Ijtimoiy ekologiyaga kirish. T. 1994. 10-11 b.
10. R.U. Beknazarov, A.A. Rafikov. Oхrana prirody. T. 1995. 8-9 b.
11. N.N. Moiseev. CHelovek i ionosfera. M.1998. 90-91 b.
- 12.N.N. Maslov, YU.I. Korobov. Oхrana okrujayushchey sredы na jeleznodorojnom transporte. M.Transport. 1996. 15-16 b.
- 13.ye.I. Pavlova. Ekologiya transporta. M. Transport. 1996. 40-41 b.
- 14.A. Ergashev. Umumiy ekologiya. T. 2003. 14-15 b.
15. SH.A. SHirinboev, M.G. Safin. Atrof-muhitni muhofaza qilish. Samaiqand, 2003. 10-11 b.
16. Bobobekov. Samarqand kimyo kombinati chiqindilarining sug'oriladigan tuproqlar ekologik holatiga ta'siri va uning oldini olish chegaralari. J. "Ekologicheskiy vestnik". 5-son. 2005. 7-8 b.
17. O. Hamroqulov va boshqalar. Ekologik xavfsizlikni ta'minlashda avtomobil transporti kompleksini keltirib chiqaradigan muammolar. J. "Ekologicheskiy vestnik". 5-son. 2006. 11-12 b.
18. Tojiddin Qamarov, O'zbekiston ekologik harakati Matbuot xizmati rahbari. 35-36 b.
19. Xidirova Baxor Xazratqulovna <http://uzb.eko.uz/index.php/all-publications/all-articles/83-ecological-culture>
20. Nargiza Ahmedova Oxangaron shahar FHDO' bo'limi mudiri. 75-76 b.
21. SHoira Haydarova, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi deputati, Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish masalalari qo'mitasi a'zosi. 78-79 b.
22. http://eco.uz/index.php?option=com_content&view=article&id=1171:2012-03-25-05-08-33&catid=5:pub&Itemid=12

ILOVA
OLTINKO‘L TUMANIDAGI OBODANLASHTIRISH LAVXALARI

